

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยและจังหวัดเชียงใหม่ การใช้กลยุทธ์ โดยการพัฒนาสตรีให้เป็นแกนนำในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างให้มีการเคลื่อนไหว สืบเสาะในระดับรากหญ้า การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางที่ดี ในการแก้ไขปัญหา การนำเสนอข้อมูลในบทนี้เป็นการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ทางลึกและการสังเกตกิจกรรมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ของกลุ่มตัวอย่างโดยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 4 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้นำสตรี

ตอนที่ 2 แนวคิดของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 3 วิธีการของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 4 กระบวนการสร้างเครือข่ายและวิวัฒนาการของเครือข่ายในการจัดการคุณภาพ สิ่งแวดล้อมของผู้นำสตรี

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้นำสตรี

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 6 คน มีอายุตั้งแต่ 40 ปี ถึง 70 ปี การศึกษาตั้งแต่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาโท แต่งงานแล้ว 4 คน เป็นโสด 2 คน ประกอบอาชีพ เป็นผู้บริหารระดับผู้อำนวยการและหัวหน้างานในองค์กรเอกชน และธุรกิจส่วนตัว ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงลักษณะของผู้นำสตรีจากองค์กรพัฒนาเอกชน

ลำดับที่	ชื่อ	อายุ	สถานภาพ	อาชีพ	การศึกษา
1.	นางจันทร์เพ็ญ	70	ม่าย	แม่บ้าน	มัธยมศึกษาตอนปลาย
2.	นางพิมพ์เดือน	46	สมรส	นักธุรกิจ	ปริญญาตรี
3.	น.ส. พัดชา	40	โสด	ลูกจ้าง	ปริญญาตรี
4.	นางวิภาดา	68	ม่าย	แม่บ้าน	มัธยมศึกษาตอนต้น
5.	นางปรารถนา	46	สมรส	นักธุรกิจ	ปริญญาตรี
6.	น.ส. สุชาดา	42	โสด	ลูกจ้าง	ปริญญาตรี

ผู้นำสตรีนักวิชาการ จำนวน 3 คน มีอายุ 48, 49 และ 58 ปี การศึกษาระดับปริญญาโท 2 คน ปริญญาเอก 1 คน แต่งงานแล้ว 2 คน เป็นโสด 1 คน ประกอบอาชีพรับราชการ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงลักษณะของผู้นำสตรีนักวิชาการ

ลำดับที่	ชื่อ	อายุ	สถานภาพ	อาชีพ	การศึกษา
1.	นางแม่นมาส	58	สมรส	รับราชการ	ปริญญาโท
2.	นางช่อพกา	49	สมรส	รับราชการ	ปริญญาเอก
3.	น.ส. อัญชลี	48	โสด	รับราชการ	ปริญญาโท

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านที่ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีของอำเภอเมือง เชียงใหม่ สันทราย แม่ริม สาทีกี หางดง สันป่าตอง แม่แตง และอำเภอแม่สาย มีอายุตั้งแต่ 30 ปี ถึง 64 ปี การศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ถึงชั้นปริญญาตรี ทุกคนแต่งงานแล้วแต่เป็น ม่าย 2 คน ประกอบอาชีพแม่บ้านและค้าขาย ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงลักษณะของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน

ลำดับที่	ชื่อ	อายุ	สถานภาพ	อาชีพ	การศึกษา
1.	นางแสงจันทร์	57	สมรส	แม่บ้าน	อนุปริญญา
2.	นางสุรีย์	30	ม่าย	ค้าขาย	อนุปริญญา
3.	นางกานดา	45	สมรส	ค้าขาย	มัธยมศึกษาตอนต้น
4.	นางยุพา	50	สมรส	ค้าขาย	มัธยมศึกษาตอนต้น
5.	นางวีณา	43	สมรส	แม่บ้าน	มัธยมศึกษาตอนต้น
6.	นางปรีชา	42	สมรส	นักธุรกิจ	ปริญญาตรี
7.	นางสุพิน	64	ม่าย	ค้าขาย	มัธยมศึกษาตอนปลาย
8.	นางมาลี	45	สมรส	แม่บ้าน	อนุปริญญา

2. แนวคิดของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.1 การจัดการทรัพยากรน้ำ

2.1.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรน้ำว่าการขยายตัวของประชากร เมือง และอุตสาหกรรมทำให้น้ำเน่าเสีย ดังที่ให้ข้อมูลว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากบ้านเมืองมีประชากรเพิ่มมากขึ้น เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และในการแก้ไขปัญหา น้ำเน่าเสีย ต้องแก้ไขด้วยโครงการรกรักน้ำปิง จัดทำแผนฟื้นฟูภูมิทัศน์สองฝั่งแม่น้ำปิง

นอกจากนั้นยังเล่าให้ฟังอีกว่า สมัยก่อนความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมยังเห็นไม่ชัดเจนว่าน้ำเน่าเสีย มีขยะ มีมลพิษเหมือนปัจจุบัน ขณะนี้แนวโน้มปัญหารุนแรงขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของประชากร เมืองและอุตสาหกรรม ทำให้คนบริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ในเรื่องของคุณภาพของน้ำที่ สมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ.ดำเนินการคือ โครงการให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีในการเกษตรที่ปนเปื้อนในน้ำไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง อีกเรื่องคือโครงการแก้ไขการปล่อยของเสียออกจากโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่แม่น้ำลำคลอง ใช้วิธีการจัดการด้วยการผลักดันให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ ถ้าน้ำมีกฏระเบียบห้ามทิ้งขยะลงน้ำ มิให้โรงงานปล่อยน้ำเสียลงน้ำ เริ่มต้นเมื่อปีก่อน จัดกิจกรรมโครงการรักแม่ปิงอย่าทิ้งขยะ เชิญนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีมาลงเรือล่องน้ำแม่ปิง ทำคัตเอาท์ มีเรือลอยเขียนว่า รักแม่ปิงอย่าทิ้งขยะ เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันก็ยังทำอยู่ มีเรือข่าย 50 คนต่อมาขยายเป็น 100 คน โครงการที่จะทำเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำแม่ปิงนั้นมีมากแต่ยังไม่นำมาพร้อมกันทำ หากมีการร่วมกันทำจะเกิดผลดี เช่น การอนุรักษ์น้ำแม่กวัง ซึ่งโรงเรียนกับชุมชนร่วมกันทำในการช่วยกันดูแลขุดลอก ไม่ทิ้งขยะลงน้ำ ช่วยกันลอกผักตบชวาและให้ความรู้เรื่องลำน้ำแม่กวัง จะเห็นได้ว่าโครงการเหล่านี้มุ่งลดการปนเปื้อนสารพิษในแหล่งน้ำ

2.1.2 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรน้ำว่า

ขณะนี้มีปัญหาสำหรับการเกษตรไม่พอ ชลประทานส่งน้ำด้วยวิธีแบ่งเขตจ่ายน้ำในแต่ละตำบล กำหนดวันเปิดปิดน้ำทำให้น้ำขาดแคลน ในหมู่บ้านจึงต้องการเขื่อนซึ่งได้ส่งเรื่องไปให้อำเภอแล้ว แม้จะไม่ได้ทำการเกษตรแต่เมื่อชาวบ้านเดือดร้อนก็พยายามหาทางแก้ไขว่า เนื่องจากในอำเภอปลูกข้าว กระเทียม ถั่ว หอมหัวใหญ่ จำนวนมาก โดยการจัดงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลขุดลอกคลองเพื่อให้มีน้ำใช้อย่างพอเพียง

ผู้นำสตรีอีกผู้หนึ่งกล่าวว่า เมื่อก่อนน้ำที่อำเภอแม่ริมเคยอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันแห้งแล้งหมดแล้ว ในเรื่องน้ำเสียไม่มีคุณภาพเพราะมีการปล่อยน้ำทิ้งลงแหล่งน้ำนั้น ปัจจุบันนี้ดีขึ้นเพราะ องค์การบริหารส่วนตำบล เข้าไปกวาดขึ้น เช่น กรณีฟาร์มวรพงษ์ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำได้จัดเวรฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลไปตรวจสอบตลอดจนกว่าจะแก้ปัญหาได้ โดยให้เกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ทำที่เก็บมูลสัตว์ เปิด ไร่ หมู ในฟาร์มให้เรียบร้อย ไม่ให้ทิ้งลงน้ำ ปัญหาน้ำ

แห่งก็จะระดมแรงงานชาวบ้านมากระสอบทรายมาถ่วงน้ำไว้เป็นช่วงๆ เพื่อไม่ให้น้ำแห้งในหน้าแล้ง ทางอำเภอจะจัดกระสอบให้มาและใช้บ องค์กรบริหารส่วนตำบลและแรงงานชาวบ้านช่วยกัน แต่จะถ่วงน้ำไว้ใช้คนเดียวไม่ได้เพราะว่าต้องใช้น้ำในการเกษตร ปลูกข้าว เสร็จจากปลูกข้าวก็จะปลูก ถั่วเหลือง ตอนระยะปลูกข้าวจะเป็นหน้าฝนไม่มีปัญหาเรื่องน้ำ แต่พอปลูกถั่วเหลืองจะไม่มีน้ำใช้ เลย ชาวบ้านต้องใช้น้ำบาดาลในการบริโภค และถ่วงน้ำแมริมไว้ใช้ในการเกษตร อีกด้านหนึ่งพอ บ้านเมืองเจริญ ถนนหนทางดีก็จะมีรถมาดูดทรายในน้ำปึงเป็นช่วงๆ ซึ่งน้ำปึงจะติดกับน้ำแมริม โดยราชการอนุญาต พอดูดทรายที่น้ำปึง ทรายจากน้ำแมริมจะไหลตามไปด้วย เกิดผลกระทบเช่น คลั่งแม่น้ำพัง แม่น้ำไม่มีทราย ดังนั้นการจัดการน้ำในชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย

2.2 การจัดการทรัพยากรป่า

2.2.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาและการจัดการทรัพยากรป่า ว่าป่าไม้ถูกทำลายเพราะมีประชากรมาก เมื่อก่อน ประชากรมีน้อยประมาณ 18 ล้านคน หาที่ทำกิน ได้ง่าย แต่เมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้เพิ่มผลเมือง ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนถึง 60 ล้านคนในปัจจุบัน ประกอบกับมีชนกลุ่มน้อยเข้ามาอยู่ในเมืองด้วย ประเทศไทยจึงจำเป็นต้อง ส่งเสริมการวางแผนครอบครัว ผลกระทบของจำนวนประชากรต่อสิ่งแวดล้อมนั้น คนจะไปทำลาย ป่าบุกรุกเป็นที่อยู่อาศัย เชียงใหม่มีภูเขามากจึงมีชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่มาก จึงเกิดปัญหา ที่ดินทำกินและการทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะความไม่รู้และขาดการศึกษา มักง่ายและใช้ทรัพยากร อย่างไม่ระมัดระวัง ตัดต้นไม้ เผาป่า บางครั้งเพียงเพื่อหาแมลงตัวหนึ่ง หรือการเข้าป่าเอาธนูเข้าไป ขุดหน่อไม้โดยไม่ระมัดระวัง คนเหล่านี้ไม่ได้ปลูกต้นไม้ขึ้นเลยแต่ขุดกันถึงรากถึงโคนจนต้นไม้ ตายไป เป็นเพราะว่าชาวเขามีวิถีชีวิตที่จะต้องทำกินด้วยการถางป่า ทำไร่เลื่อนลอย พวกเขาจะปลูก ผักกะหล่ำแต่ขาดความรู้แผนใหม่ใส่สารเคมีลงไป แล้วก็เอามาขายให้คนเมืองกิน กลายเป็นว่าอยู่กัน แบบตายผ่อนส่ง การจัดการเรื่องนี้แม้จะเข้าไป แต่ถ้าหากเริ่มต้นแล้วดีกว่าไม่ทำ เมื่อป่าถูกทำลายไม่ ได้มีผลเสียเฉพาะสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวแต่จะกระทบถึงประเทศชาติด้วย เมื่อก่อนนี้ไม้สัก ข้าว ขางพารา เป็นสินค้าออกที่เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีไม้สักจะส่งออก ในเมือง เชียงใหม่ข้าวสารไม่พอกินต้องไปซื้อข้าวมาจากที่อื่น การทำลายป่าทำให้เกิดการทำลายทรัพยากร ของชาติ รวมไปถึงต้นน้ำลำธารและทรัพยากรต่างๆ เกิดความแห้งแล้ง เมื่อก่อนไม่เคยมีฝนหลวง ปัจจุบันต้องมี พอลิ่งแวดล้อมเสียไปแล้วก็ไม่สามารถเรียกร้องเอาคืนมาได้ ข้าราชการที่มีหน้าที่ รักษาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะหัวหน้ามีความสำคัญมากที่จะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ ดังเช่น อธิบดี กรมป่าไม้คนปัจจุบันที่ถูกวิจารณ์ว่าเป็นคนโอ้อวด ทำตัวเป็นแรมโบ้ แต่จริงๆแล้วเป็นคนตั้งใจ ทำงานมาก อยากให้มีข้าราชการอย่างนี้ทุกส่วนราชการ ทำกฎหมายให้ศักดิ์สิทธิ์ และต้องพัฒนาให้

มีความรู้ความสามารถที่จะมารักษาสิ่งแวดล้อม หรือในกรณีเหตุการณ์ต่อต้านการสร้างกระเช้าไฟฟ้าขึ้นดอยสุเทพทำซึ่งจะทำให้เกิดการทำลายป่ามากนั้น ท่านได้ให้ข้อคิดว่า เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใกล้ตัวแต่เราไม่มีความรู้ มีคนรู้แต่ก็ไม่ได้เผยแพร่ออกไป ดังนั้น งานสิ่งแรกที่เราควรทำตอนนี้คือ ต้องปลูกฝังความรู้สิ่งแวดล้อมแก่เด็ก เพราะว่าง่ายที่สุดที่จะเข้าถึงตัวเด็ก การสร้างจิตสำนึกในผู้ใหญ่ให้รักสิ่งแวดล้อมต้องใช้เวลาเพราะเปลี่ยนความคิดได้ยาก หากสามารถให้เด็กกับเด็กบอกข่าวกันเองถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมจะได้ผลดีกว่า

สำหรับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้นำสตรีจากองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอความเห็น ว่าต้องสร้างจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยเฉพาะเยาวชนจะต้องมีความรู้ทัศนคติ ค่านิยมต่อสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ทั้งนี้ต้องสำนึกว่า หากเราทำลายธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะทำลายเรา การให้ความรู้ต้องมุ่งไปที่กลุ่มเยาวชน ปลูกฝังทัศนคติให้รักธรรมชาติผ่านกลุ่มครูซึ่งเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูง การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือทุกฝ่าย ทั้งประชาชน หน่วยงานของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่จะเข้าไปพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิต กระบวนการทำงานที่สำคัญคือประชาชนต้องมีส่วนร่วมจึงจะทำให้งานประสบความสำเร็จเกิดความยั่งยืน การมีส่วนร่วมในเรื่องนี้คือ ร่วมกันคิดหาแนวทาง หาข้อมูลต่างๆ ให้กับชาวบ้าน สิ่งไหนที่ชาวบ้านมีอยู่แล้วที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน ในอดีตอาจไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาแบบนี้เรียกว่าการพัฒนาแบบองค์รวมสอดคล้องกับแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ที่เน้นการพัฒนาคน และแนวความคิดในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง ดังที่องค์กร ไปส่งเสริมกลุ่มรักป่าเชียงดาว จัดการป่าชุมชนขึ้นมา จะเห็นได้ว่าในเรื่องนี้ทั้งรัฐ เอกชน มีความคิด นโยบายเหมือนกัน แต่ปัญหาที่พบคือการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มีลักษณะต่างคนต่างทำ ทั้งที่มีแผนสิ่งแวดล้อม ดังนั้นต้องมีผู้ประสานงานในภาพรวมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ประสานงานกับเครือข่ายในระดับท้องถิ่น และประสานงานกับภาครัฐบาล เพื่อที่จะนำแนวคิดทั้งหลายผลักดันให้นโยบายการทำงานของรัฐบาลไปในทิศทางเดียวกัน

ท้ายที่สุดท่านได้ระบุว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น ถ้าทุกคนมีความตระหนักแล้วจะแก้ไขได้ สตรีควรมีบทบาทในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมและมีส่วนปรับปรุงสภาพแวดล้อมของบ้านเมือง โดยต้องพัฒนาส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพ มีรายได้ด้วย เพื่อที่จะได้ไม่ต้องเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า

2.2.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรป่าว่า โดยธรรมชาติแล้วหน้าที่ของผู้หญิงที่เป็นผู้สืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ทำให้ผู้หญิงเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงที่ใช้ผ้าอ้อมแบบทิ้ง ได้กับผู้หญิงใช้ผ้าอ้อมแบบซักได้ มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างกันมากเพราะผ้าอ้อมแบบใช้แล้วทิ้งต้องตัดไม้ทำลายป่ามากเพื่อนำมาผลิตผ้าอ้อมแบบดังกล่าว นอกจากนี้ยังเกิด

ขณะอีก การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการพัฒนา และการมีโอกาสเท่าเทียมกันของผู้หญิงจะทำให้โลกทั้งโลกดีขึ้น

ปกติผู้หญิงมีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว เพราะมีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าผู้หญิงมีบทบาททางการเมืองจะสามารถกำหนดนโยบาย หรือวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องมากขึ้น เพื่อส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงต้องหาวิธีที่ผู้หญิงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้ได้.....ปัจจุบันการพัฒนาเน้นให้เป็นอุตสาหกรรมและทันสมัยจนผู้หญิงตามไม่ทัน จึงต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีความเข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไร ถ้าเข้าใจถูกต้องแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้จัดการให้ดีขึ้นเอง วิถีชีวิตแต่เดิมเป็นวิธีการจัดการที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด สิ่งที่เราควรคิดเวลานี้คือทำอะไรจึงจะเหนื่อยวังไม่สังคมนำไปเป็นอุตสาหกรรมบริโภคนิยมเต็มตัว การจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ใช่การมอบภาระให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทุกคนต้องมีส่วนร่วม.....ไม่ควรมองว่าผู้หญิงควรมีบทบาทในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างไร ต้องมองว่าสังคมต้องการความช่วยเหลือรวมทั้งการผลักดันให้เกิดการแก้ไขอาจต้องผลักดันกฎหมายหรือนโยบาย เราสรุปว่าชาวบ้านทำลายป่าโดยที่ไม่ได้มองฝ่ายรัฐบาลเลยว่ามีนโยบายเอื้ออำนวยต่ออุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดการทำลายป่า ถ้าวิเคราะห์ให้ลึกจะเกิดความเข้าใจได้ถูกต้อง ขณะเดียวกันก็อาจเป็นเพราะเราไม่ได้เข้าไปตรวจสอบกระบวนการของมันจึงเกิดการทุจริตและทำลายป่าไม้ในวงกว้าง.....เชื่อว่าการศึกษายจะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ แต่การศึกษาอย่างเดียวไม่เพียงพอ ถ้าผู้กำหนดนโยบายคือนักการเมืองทั้งหลายยังมีนโยบายสร้างความมั่งคั่งด้วยอุตสาหกรรม ต่อให้ประชาชนเข้มแข็งอย่างไรก็สู้ไม่ไหวเพราะประชาชนต้องทำมาหากิน ดังนั้นต้องผสมผสานกันตั้งแต่ระดับนโยบาย การศึกษาที่ผ่านมาไม่ได้สร้างความเข้มแข็งแก่ผู้เรียนและชุมชน เมื่อเรียนจบออกไปไม่ได้คำนึงเลยว่าตนเองมีหน้าที่ทำสังคมให้ดีขึ้น คนทั่วไปจึงไม่มีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องต่างๆ ของส่วนรวม แต่ละคนคิดว่าการจัดการปัญหาต่างๆ มีเจ้าหน้าที่อยู่แล้ว เมื่อหน้าที่แยกส่วนกัน ทุกคนจึงคิดว่าจะทำหน้าที่ของตัวเอง ไม่ได้มองว่าปัญหาเกิดจากสิ่งอื่นที่เชื่อมต่อกัน ดังนั้นการแก้ไขจึงหมายถึงว่า ทุกคนต้องรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการใช้สิทธิและหน้าที่ในเรื่องสิ่งแวดล้อม

ในตอนท้ายนักวิชาการผู้นี้สรุปให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากคนจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมต้องมีใจรักและทำในรูปของการบูรณาการ วิธีการจัดการควรผสมผสานกันระหว่างแบบดั้งเดิมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เน้นเป้าหมายที่โรงเรียนและชุมชน แก้ไขปัญหาโดยสร้างจิตสำนึกจากครูไปสู่เด็ก และจากเด็กไปสู่ชุมชน

2.2.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาและการจัดการทรัพยากรป่าว่า ป่าเสื่อมโทรมเพราะถูกบุกรุกทำลายเป็นที่ท่องเที่ยวจนหมดจนเหลือพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์อยู่ไม่กี่ตำบล เป็นสาเหตุทำให้เกิดความแห้งแล้ง ขาดน้ำ ต้องปลูกป่าเพิ่มขึ้น ทุกคนต้องช่วยกันรักษาป่า แม้ว่าจะมีหน่วยงานของราชการเข้าไปดูแลแล้ว ดังเช่นป่าบ้านโป่ง ได้รับการดูแลรักษาจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ แต่แม่บ้านที่อยู่ใกล้ป่าต้องไปร่วมกิจกรรมด้วยเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ลูกหลาน ซึ่งถ้าทุกคนช่วยกันต่อไปก็จะไม่มีใครมาทำลายป่าได้ เชื่อว่าการรักษาป่าแม่ต้องเป็นผู้ถ่ายทอดจิตสำนึกไปสู่ลูก ส่วนการอนุรักษ์ป่าในเขตเมืองเชียงใหม่โดยเฉพาะที่ตำบลสุเทพซึ่งมีพื้นที่ป่าจำนวนมากนั้น ชุมชนเมืองไม่ช่วยกันดูแลรักษา เห็นได้จากน้ำตกห้วยแก้วที่แห้งไปแล้ว เดิมป่าผืนนั้นให้น้ำ แต่เดี๋ยวนี้คนในเมืองใช้แต่น้ำประปา น้ำบาดาล มีความสะดวกสบายไม่ได้ใช้น้ำจากธรรมชาติที่มาจากป่าเหมือนแต่ก่อน ทำให้คนไม่ให้ความร่วมมือในการรักษาป่าเพราะว่าไม่ได้รับประโยชน์จากป่าโดยตรง

2.3 การจัดการขยะ

2.3.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่ต้องกลับไปจัดการขยะแบบยุคก่อน คือจัดการขยะในบ้านแต่ละคนให้ได้ก่อน แยกขยะก่อนทิ้ง ลดการบริโภครวมทั้งบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด การจัดการขยะในเชียงใหม่ที่ผ่านมามีความขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์ ดังนั้นจึงยังสรุปไม่ได้ว่าควรจัดการอย่างไร แต่ข่าวที่ออกไปคือ เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีปัญหาขยะ เรื่องนี้ผู้หญิงควรจัดการในบ้านของตัวเองได้โดยการแยกขยะแบบคนยุคก่อนอย่างจริงจัง จัดการขยะในบ้านให้ได้ก่อนปัญหาจะเบาบางลง ขณะนี้เสนอวิธีการแก้ไขที่ปลายเหตุคือการสร้างที่เผาขยะ มิได้มองที่สาเหตุของปัญหาว่าขยะเกิดจากคน การแก้ไขปัญหาก็ยากขึ้น เพียงแต่รณรงค์แยกขยะเปียกและแห้ง ไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา การแก้ไขควรทำกันเป็นกลุ่ม และต้องรู้ปัญหา ปัจจุบันเทศบาลได้เสนอโยบายเชียงใหม่เมืองสะอาด แต่พอแยกขยะเสร็จก็เก็บรวมกันอยู่ดี ต้องมีความเข้าใจก่อนว่าปริมาณขยะจะลดได้ต้องลดการบริโภค ส่วนเด็กเองก็ต้องทำของเขาได้ด้วย ทุกอย่างต้องควบคู่กันไปถึงจะทำได้ดี ขณะนี้นักท่องเที่ยวไทยนิยมซื้อของไปกินในป่าเขาแล้วทิ้งเศษภาชนะเป็นขยะและไม่มีผู้ใดสนใจแก้ไข คล้ายกับว่าไม่ใช่เรื่องของฉันเป็นเรื่องเทศบาลหรือว่าเป็นเรื่องป่าไม้ที่เขาจะต้องเข้าไปจัดการ ตอนที่ปัญหาขยะล้นเมืองเชียงใหม่เป็นข่าวดังไปทั่วนั้น สาเหตุหนึ่งที่คนเชียงใหม่ไม่ออกมาตอนนั้นเพราะมองว่าเป็นความขัดแย้งทางการเมืองท้องถิ่น คนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในเมืองจึงไม่อยากออกไปเป็นเครื่องมือของความขัดแย้ง และก่อนที่จะมีปัญหานี้ขึ้นมา ก่อนนั้นชมรมเพื่อเชียงใหม่ร่วมกันกับองค์กรหลายองค์กร ได้เข้าเสนอแนวทางต่อกลุ่มการเมืองกลุ่มหนึ่งถึงแนวทางการจัดการขยะอย่างยั่งยืน แต่เมื่อได้สอบถามแนวทางของกลุ่มในการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ปรากฏว่านักการเมืองกลุ่มดังกล่าวไม่ได้เสนอแนวทางที่ชัดเจน แบ่งรับ

แบ่งผู้ไปหมดทุกเรื่องแม้ตอนหาเสียงจะเอาขะเป็นประเด็นหาเสียง คำตอบของนักการเมืองสร้างความผิดหวังให้ชมรมเพื่อสิ่งแวดล้อมมาก แสดงว่าจริง ๆ แล้วขะกลายเป็นเรื่องการหาเสียงโดยไม่มี ความเข้าใจเรื่องขะเลย ต่อมามีปัญหาขะเกิดขึ้นอีก ชมรมก็เลยไม่ได้เข้าไปยุ่ง แต่ก็มีอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ทำงานด้านขะไปทำเรื่องการจัดการขะในโรงเรียนอย่างยั่งยืน เรื่องขะในบ้านเราต้องเข้มงวด มากขึ้นมิให้หวังทั้งตามใจ ดังนั้นต้องให้การศึกษาเด็กและบังคับใช้กฎหมายให้ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งขะ พิดที่ต้องปรับทันที

2.3.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดว่าเป็นชนบทมีการจัดการขะตามธรรมชาติด้วย สัตว์เลี้ยงอยู่แล้ว แต่เมื่อการท่องเที่ยวเข้าไปถึงทำให้ชนบทมีขะมากขึ้น กล่าวคือ วิธีคิดสมัยใหม่ ต่างจากวิธีคิดของผู้หญิงที่มีมาแต่ดั้งเดิม คือสมัยก่อนคิดว่าจะมีการจัดการขะตามธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น ชาวบ้านเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ สุนัข ซึ่งจะมีการกำจัดขะตามธรรมชาติ และสมัยก่อนไม่มีขะ พลาสติกใช้ใบตองจะย่อยสลายง่าย และก็ไปตามชนบทบ้านนอกเราก็เห็นว่าหมู่บ้านสะอาดไม่ สกปรก แต่ตามที่คนในเมืองปัจจุบันมีความรู้ดีกว่าตามชนบทสกปรกมาก แต่ในขณะที่เดียวกัน สภาพแวดล้อมปัจจุบันเต็มไปด้วยมลพิษ ในบ้านจัดสรรจะไม่มีสัตว์เลี้ยงที่ปล่อยให้หากินตาม ธรรมชาติจึงต้องเลี้ยงด้วยอาหาร ไม่มีที่ทิ้งขะจึงมีปัญหาขะมาก ไม่สามารถจัดการด้วยการขุด หลุม เผาหรือ ผึ่งขะได้ แต่ถ้าจะย้อนไปสู่วิถีชีวิตแบบเก่า เลี้ยงสัตว์เอาขะทิ้งของเหลือกินเหลือใช้ ให้สัตว์กินอาจจะไม่ก่อให้เกิดมากในการทอนไปตั้งต้นใหม่ เราจะจัดการอย่างไร โดยใช้ในสิ่งที่เรา มีอยู่หรือทักษะแบบเก่าเข้ามาใช้

ในชนบทที่ความเจริญยังไม่ถึง ใบตองจะยังมีบทบาทในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อใดก็ตามที่มีการท่องเที่ยวเข้าไปถึง พลาสติกก็เข้ามา เครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามา การเลี้ยงลูกแบบ สมัยใหม่ใช้ผ้าอ้อมแบบใช้แล้วทิ้ง(แพมเพอริส)ทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมมาก วิธีคิดสมัยใหม่ ต่างจากวิธีคิดของผู้หญิงที่มีมาแต่ดั้งเดิม เมื่อก่อนไม่มีพลาสติกจึงจัดการขะตามธรรมชาติด้วยสัตว์ เลี้ยงต่างๆ หมู่บ้านตามชนบทจะสะอาด แต่ที่คนในเมืองเห็นว่าชนบทสกปรกมากทั้งที่ในเมือง สภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยมลพิษ ไม่สามารถจัดการขะตามธรรมชาติ ไม่มีที่ทิ้งขะ ปัจจุบันทุกคน จะมีทักษะว่าการกำจัดขะคือการเอาสิ่งปฏิกูลนำเหม็นออกไปให้พ้นตัว สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรม ใหม่ที่เรารับมาเพื่อความสะดวกสบาย ทักษะในการปกครองทำให้เกิดการแยกส่วน มีฝ่ายจัดการ ขะและเก็บภาษีการกำจัดขะ จึงดึงเอาส่วนความรับผิดชอบเรื่องนี้ออกไปจากคนและชุมชน กลายเป็นเรื่องการเมืองภาระให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไปโดยที่สมาชิกมีหน้าที่เสียเงิน

วิธีคิดในการจัดการขะน่าเสียในปัจจุบันนั้นทุกคนจะมีทักษะว่าการกำจัดขะคือการ เอาสิ่งปฏิกูลนำเหม็นออกไปให้พ้นตัวจะไปอยู่ตรงไหนก็ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เรารับ มาเพื่อความความสะดวกสบาย ขณะที่วิถีชีวิตแต่เดิมเป็นวิธีการจัดการที่เป็นธรรมชาติมากที่สุดกลมกลืน

ที่สุดแต่ไม่สามารถพลิกให้สังคมย้อนไปเป็นแบบเดิมได้ สิ่งที่เราควรคิดที่สุดเวลานี้คือทำอย่างไรจึงจะเห็นขั้วจริงไม่ให้สังคมไปเป็นอุตสาหกรรมบริโภคนิยมเต็มตัว สังคมแบบใหม่ควรอยู่อย่างมีความสุขและสะอาด มีแนวคิดในการอนุรักษ์ว่าจะทำอย่างไรที่จะให้การอนุรักษ์ไม่ไปทำลายของเก่าที่มีอยู่แล้ว เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรมส่งเสริมให้คนใช้ตะกร้า แต่การหิ้วตะกร้าไปตลาดไม่ได้แสดงว่าคุณเป็นนักอนุรักษ์ตราบดีที่ในตะกร้าคุณยังมีถุงพลาสติกอยู่ หรือในกรณีของรัฐบาลบอกว่าต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ขณะเดียวกันส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมจึงไม่ได้รับใช้วัฒนธรรมเดิมของเขา แต่ไปรับใช้การท่องเที่ยว เป็นการฉวยโอกาสเอาวัฒนธรรมมาขายซึ่งไม่ใช่แนวคิดของการอนุรักษ์

สตรีต้องมีบทบาทในการเมือง เพื่อที่จะเป็นฐานไปสู่การปฏิบัติอีกหลายด้าน แม้ในการจัดการในด้านทรัพยากรต้องประกอบด้วยทั้งหญิงและชาย แต่ข้อเท็จจริงผู้หญิงคือโอกาสในการหาความรู้ ดังนั้นเพื่อให้ผู้หญิงมีบทบาทในการสร้างสังคมให้ดีขึ้น ต้องหาวิธีที่ผู้หญิงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้ การจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ใช่การมอบภาระให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีหน้าที่จัดการ โดยเฉพาะฝ่ายเทศบาลหรือรัฐบาล จะทำอย่างไรให้แต่ละคนรู้ว่าตนเองนั้นต้องมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ทักษะในเรื่องการปกครอง ได้แยกส่วนออกมาว่ามีฝ่ายจัดการขยะและเก็บภาษีการกำจัดขยะ จึงทำให้ดึงเอาส่วนความรับผิดชอบเรื่องนี้ออกไปจากคน และชุมชน กลายเป็นเรื่องการมอบภาระให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปโดยที่สมาชิกมีหน้าที่เสียเงิน

เรื่องนี้ไม่ว่าหญิงหรือชายต้องมีทักษะคล้ายกันและต้องเปลี่ยนทักษะในการแก้ไขปัญหาขยะที่ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้จัดการเป็นทุกคนต้องมีส่วนร่วม การแยกขยะจะไม่เกิดผลสำเร็จถ้าชาวบ้านไม่เข้าใจแนวคิดตรงนี้ ถ้าชาวบ้านเข้าใจแต่เจ้าหน้าที่เก็บขยะไม่เข้าใจ แยกขยะที่แยกมารวมกันอีกก็ไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นในสังคมต้องมีความเคลื่อนไหวและมีความเข้าใจที่ถูกต้อง

2.3.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดว่า เรื่องขยะมีปัญหาเพราะไม่มีที่ทิ้ง องค์การบริหารส่วนตำบลเคยให้บริษัทมารับเหมากำจัดครั้งหนึ่งแล้ว แต่เอาไปทิ้งในเมืองต่อมาคนในเมืองจึงไม่ยอมให้ทิ้ง ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนตำบลจึงต้องจัดการเอง เมื่อก่อนการจัดการขยะมีอยู่แล้วในบ้าน ตอนนี้จึงรวมกลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุในหมู่บ้านช่วยกันกำจัดขยะ แยกขยะเป็นขยะเปียก ขยะแห้ง เพื่อให้เก็บสะดวก รมรณรงค์รักษาความสะอาด เก็บขยะตามถนนได้ดัง บางคนไม่ได้อยู่ใกล้ขยะจึงไม่ได้คิดถึงผลกระทบตรงนี้ว่ามันมากขนาดไหน ทุกคนต่างคิดว่าคนที่รับผิดชอบคือหน่วยงานของรัฐ แท้จริงแล้วการรับผิดชอบต้องเริ่มจากตัวเราเองก่อน ถ้าสร้างปัญหาอย่างเดียวกันไม่มีใครแก้ได้

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนน่าจะให้กลุ่มสตรีเป็นแกนนำในการแก้ไข เพราะในชุมชนผู้หญิงจะเป็นผู้นำ เมื่อผู้นำสตรีสามารถเข้าไปอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล จะมีส่วนนำเสนอในที่ประชุม ผลักดันเรื่องการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ในลักษณะร่วมมือกันทำระหว่างชุมชนและหน่วยงานของรัฐ ชุมชนเมืองเป็นชุมชนที่สร้างปัญหา เต็มไปด้วยยานการค้า อยู่ช่อมรดก บางครั้งน้ำไม่ไหล มีกลิ่นเหม็นเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง บ้านจัดสรรไม่ค่อยสนใจเรื่องขยะ เพราะความสะดวกสบาย ตอนนี้เทศบาลมีงบประมาณ 500,000 บาท จะขอพื้นที่ทิ้งขยะและขนขยะให้หมด จะมีมาตรการอย่างไรที่จะให้คนที่ไม่ให้ความร่วมมือเข้ามามีส่วนร่วม ให้เขารู้ว่ามิประโยชน์อย่างไรหากเข้ามาช่วยกัน จากที่ไม่เคยแยกขยะก็แยกขยะ ปัญหานี้คนมีการศึกษาจะพูดยากกว่าโดยเฉพาะหมู่บ้านจัดสรร จะมาร่วมมือเมื่อตอนเดือนธันวาคม

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านอีกท่านหนึ่งระบุว่า ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ในพื้นที่คือปัญหาขยะ ซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันตั้งแต่ระดับครอบครัว ดังนั้นทุกคนต้องช่วยกันรับผิดชอบบ้านใครบ้านมัน และงดการใช้โฟม

2.4 การทำเกษตรและการผลิตแบบธรรมชาติ

2.4.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดในเรื่องการเกษตรแบบธรรมชาติว่า คนสมัยก่อนอยู่อย่างสบายเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม สมัยโบราณทำเกษตรด้วยการให้ธรรมชาติจัดการตนเอง เช่น การป้องกันปลวกจะเลี้ยงไก่ให้กินปลวก ถ้าไม่ได้เลี้ยงไก่จะทำให้มีปลวกมากหรือใช้แมลงกินแมลง ใช้ใบสะเดา ตะไคร้ ข่า มาตัดแช่น้ำไว้ฆ่าเพลี้ยได้ ปลุกดอกดาวเรืองแฉมแปลงผักเพราะแมลงจะเหม็นกลิ่นดอกดาวเรือง เรื่องเหล่านี้ชาวบ้านรู้ดี เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านชาวบ้านป่วยเพราะใช้สารเคมีที่ทำขึ้นมาทำลายตนเอง อย่งไรก็ตามการจัดการเรื่องนี้หากจะเข้าไปส่งเสริมให้ชาวบ้านเลิกใช้สารเคมีโดยตรงจะไม่ได้รับความสนใจ เพราะชาวบ้านสนใจแต่เรื่องปากท้อง ดังนั้นต้องหาวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและผลกระทบของปัญหาว่าการใช้ยาฆ่าแมลงแล้วเจ็บป่วยเพราะสารพิษนั้นต้องเสียเงินในการรักษามาก เป็นตัวอย่างชี้ให้ชาวบ้านเห็นผลกระทบที่ชัดเจน เป็นแรงจูงใจทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เช่น กลุ่มเกษตรธรรมชาติชุมชนจะเริ่มให้มีการตรวจเลือดชาวบ้านที่ทำเกษตรใช้สารเคมี ซึ่งอาจตรวจพบได้ในเลือดแสดงว่าการใช้สารเคมีในการเกษตรนั้นมีโทษต่อร่างกาย หลังจากนั้นก็จะฝึกอบรมให้ความรู้และเข้าไปติดตามผลว่าเป็นอย่างไร ส่วนด้านการผลิตแบบธรรมชาติ นั้นผู้นำสตรีบางท่านเป็นผู้ส่งเสริมการผลิตด้านนี้อย่างจริงจังจนมีชื่อเสียงแพร่หลายดังที่เล่าว่า เมื่อไปใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและสงบที่ม่อนฝ้ายดวงเดือนนั้นพบว่า ชุมชนที่นั่นยังยากจนแต่พอมีฝีมือในการทอผ้าจึงเกิดแนวคิดที่จะส่งเสริมศิลปหัตถกรรมด้านนี้อย่างจริงจังจึงได้ตั้งโรงงานทอผ้าขึ้นที่ได้ทุนบ้านเริ่มต้นจากที่ทอผ้า

เพียง 2 อัน ปัจจุบันเป็นโรงงานทอผ้าใหญ่โต ใช้ผ้าฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองทั้งหมด และใช้สีธรรมชาติ ซึ่งได้จากต้นไม้ชนิดต่างๆที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในบริเวณใกล้เคียงข้อมผ้า เช่น มะเกลือให้สีเทา หรือน้ำตาลหรือดำแล้วแต่จำนวนครั้งและเทคนิคการย้อม ไม้ฝางให้สีกลีบบัวหรือชมพูเข้ม เพกาให้สีเขียว มะตูมให้สีเหลืองนวล เปลือกประดู่ให้สีกะปิ ความงดงามและเอกลักษณ์ของ ผ้าฝ้ายดวงเดือนที่ทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศรู้จักดี คือ ผ้าฝ้ายหนานุ่ม ย้อมด้วยสีธรรมชาติ ไม้ยี่ด ไม้หุด จนได้รับการยกย่องจากสภาอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.4.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการ มีแนวคิดในเรื่องการผลิตแบบธรรมชาติเน้นไปที่การศึกษา ค้นคว้าหาแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างที่กล่าวมา การอบรมครูแกนนำด้านสิ่งแวดล้อม นั้นได้ไปอบรมที่ตำบลเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างอำเภอจอมทองและ จังหวัดลำพูน เป็นสถานที่ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาก เช่น บ้านคุณเรือนทอง ไชยงาม ทอผ้าด้วยสีธรรมชาติ บ้านคุณสุริยะฯ เพาะเห็ด ซึ่งในการศึกษาชุมชน นั้นพวกเราจะไปศึกษาว่าชาวบ้านเพาะเห็ดอย่างไร ทอผ้าด้วยสีธรรมชาติอย่างไร

2.4.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน เน้นไปที่การปลูกผักสวนครัวตามบ้านเพื่อใช้ยังชีพซึ่ง ภาครัฐโดยเกษตรตำบลมาส่งเสริมและแจกเมล็ดพันธุ์รวมถึงการรวมกลุ่มกันปลูกผลไม้ เช่น ฝรั่ง กระเทียมโดยไม่ใช้สารเคมี นำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรไปดูสวนส้มโพลอดสารพิษ การสาธิตการทำ ปุ๋ยหมัก การสาธิตการปลูกผักปลอดสารพิษ รวมถึงศึกษาการใช้สารโปแตสเซียมคลอไรด์ต้น ลำไยให้เกิดผลผลิตสูงอย่างปลอดภัย แต่ลำไยนั้นหากใช้ปุ๋ยคอกไม่ใช้สารเคมีเลยจะกินได้ทั้งเปลือก บางท่านจะร่วมกับเกษตรตำบลส่งเสริมการปลูกกล้วยเหลืองไม่ใช้สารเคมี ไปใช้ปุ๋ยธรรมชาติจาก ชีวภัณฑ์ และผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านยอมรับว่าโดยมากหากชาวบ้านทำการเกษตรเพื่อนำไว้ใช้ใน ครัวเรือนจะไม่ใช้สารเคมี หากแต่การผลิตเพื่อขายส่วนมากยังจะใช้สารเคมีอยู่

2.5 การใช้แนวทางและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

2.5.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน มีแนวทางและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เน้นที่เด็กและสตรี กล่าวคือมีแนวทางการจัดการว่า ทุกคนต้องมีสิทธิที่จะบอกให้คนอื่นรู้ว่าเรา ต้องการอะไรในบ้านเมืองของตน การสร้างจิตสำนึกในผู้ใหญ่ให้รักสิ่งแวดล้อมต้องใช้เวลาเพราะ เปลี่ยนความคิดได้ยาก ส่วนเด็กจะปลูกฝังได้ดีกว่า ดังนั้นจึงต้องทำแผนงานแก้ไขฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ด้วยโครงการปลูกฝังทัศนคติต่อเด็กให้รักธรรมชาติ จัดตั้งกองทุนสนับสนุน ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน กลุ่มครูเป็นกลุ่มที่สำคัญเพราะทำงานสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมสิ่งแวดล้อมที่เด็กและผู้หญิงเข้าไปร่วมจะได้ผลดี ผู้นำสตรีบางท่านเน้นไปที่การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิถีชีวิต

แบบดั้งเดิมกินอยู่อย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริ และมีแนวคิดว่ามีปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องสำคัญเพราะชาวบ้านมีวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้ว หากแต่ละเลย เนื่องจากว่ามีกระแสของเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไป

ดังนั้นจึงต้องส่งเสริมชุมชนให้กลับมาเห็นคุณค่าและประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี แต่งานพัฒนานั้นทำคนเดียวไม่สำเร็จ ต้องทำเป็นกลุ่มก้อนเพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง มีอำนาจต่อรอง และเมื่อเป็นกลุ่มจะมีหน่วยงานอื่นๆเข้ามาสนับสนุนมากขึ้น แต่ในขณะนี้อาจจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ ทั้งที่มีหลายแผนงาน ควรมีผู้ประสานงานงานภาพรวมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งกับเครือข่ายในท้องถิ่น และภาคีรัฐบาล เพื่อที่จะนำแนวคิดทั้งหลายผลักดันให้นโยบายของรัฐเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2.5.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดในหลักการจัดการอย่างยั่งยืนว่า การพัฒนาที่เน้นการสร้างความมั่งคั่งทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นรัฐต้องทบทวนนโยบายการพัฒนาประเทศเสียใหม่ให้เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมในระบบการเมืองและเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยให้สัมภาษณ์ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า อากาศมีความสัมพันธ์กัน การจัดการจะต้องทำทั้งหมดอยู่ในรูปของการบูรณาการ ไม่ทำด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ วิธีการจัดการควรผสมผสานกันระหว่างแบบดั้งเดิมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เน้นเป้าหมายที่โรงเรียนและชุมชน แก้ไขปัญหาโดยสร้างจิตสำนึกจากครู ไปสู่เด็ก และจากเด็กไปสู่ชุมชน การพัฒนาการเกษตรควรสอดคล้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา เพราะสิ่งแวดล้อมเรื่อง ดิน น้ำ ป่า นั้นเป็นวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ที่ยังทำมาหากินอยู่กับ การเกษตร การดำรงชีวิตมนุษย์ในปัจจุบันก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ในประเทศไทยมีชนชั้นกลางที่อยู่ตามบ้านจัดสรรนิยมขับรถส่งลูกไปโรงเรียนคนละคัน สูญเสียน้ำมัน เกิดควันพิษมาก หากคนเหล่านี้ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมด้วยการรวมเด็กในหมู่บ้านเข้าด้วยกันหลายคนใช้รถคันเดียวไปส่งจะลดการทำลายสิ่งแวดล้อม

ที่สำคัญต้องให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการเมืองและการตัดสินใจใช้ทรัพยากร เพราะผู้หญิงมีวิถีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมจากระดับล่าง ในการคิดริเริ่ม วางแผนตัดสินใจ ได้รับผลประโยชน์ ตลอดจนการได้รับการแจ้งข่าวสารข้อมูล ปรีกษาหารือและเกี่ยวข้องในขั้นตอนการวางแผน นำนโยบายแผนงานแปลงไปสู่การปฏิบัติ

2.5.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในแนวทางหรือหลักการจัดการอย่างยั่งยืนว่า มีข้อเท็จจริงอยู่ว่ากิจกรรมที่ชาวบ้านสนใจเป็นกิจกรรมสร้างรายได้มากกว่าเรื่องอื่น เพราะจะต้องหาเลี้ยงชีพ ดังนั้นหากจะส่งเสริมให้เกิดการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน ต้องสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านก่อน ที่สำคัญสตรีต้องมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน และต้อง

รวมกลุ่มกันเพื่อมีพลังต่อรองกับผู้อื่น ชุมชนต้องมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นด้วยตนเอง เช่น การดูตรวจจากแม่น้ำจะต้องป้องกันผลกระทบต่อชุมชนหรือต้องให้ชุมชนร่วมพิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ดำเนินการ ผู้นำหมู่บ้านจะทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกลุ่มผู้สนใจกับหน่วยราชการในการจัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านสอดแทรกเรื่องการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญต่อการปลูกสมุนไพรมะพร้าวเห็นว่าคนแก่ไม่เจ็บป่วยเพราะใช้สมุนไพรมะพร้าวในชีวิตประจำวัน ประกอบกับได้ความรู้จากพัฒนากรจังหวัด จึงชักชวนชาวบ้านที่สนใจรวมตัวกันเป็นกลุ่มพืชสมุนไพร นอกจากจะเป็นการช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ลดการใช้สารเคมีแล้วยังสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย

2.6 สรุปแนวคิดของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้นำสตรีมีแนวคิดในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ดังนี้

2.6.1 การจัดการทรัพยากรน้ำ ผู้นำสตรีมีแนวคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนที่จะช่วยฟื้นฟูแหล่งน้ำมิให้เน่าเสียเพื่อนำไปสู่การมีน้ำใช้เพื่อการผลิตและการยังชีพ ที่สำคัญผู้หญิงต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่เน้นการแก้ไขด้วยการจัดทำแผนงาน โครงการเพื่อแก้ไข กิจกรรมที่ดำเนินการคือ โครงการรักแม่ปิ้ง แผนงานฟื้นฟูสภาพแวดล้อมแม่น้ำปิง มุ่งเน้นการแก้ไขที่คน ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่าเพราะมนุษย์ตัดไม้ทำลายป่าทำให้น้ำแห้งแล้ง ทางแก้ นอกจากจะต้องขุดลอกคูคลองแล้วต้องปลูกป่าด้วย

2.6.2 การจัดการทรัพยากรป่า ผู้นำสตรีทุกท่านมีแนวคิดสอดคล้องกันว่าต้องปลูกฝังจิตสำนึกที่เด็ก บางท่านมีแนวคิดที่ป่าไม้ถูกทำลายเพราะประชากรเพิ่มมากขึ้น ทางแก้ต้องควบคุมจำนวนประชากรและเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การรักษาป่าสำเร็จ กระบวนการทำงานที่สำคัญคือประชาชนต้องมีส่วนร่วม ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้านและให้สิทธิชุมชนจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นด้วยตนเอง แต่ขณะนี้การจัดการมีลักษณะต่างคนต่างทำ ควรประสานงานกันให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดว่าสังคมอุตสาหกรรมเป็นบ่อเกิดแห่งการทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม วิธีชีวิตแบบดั้งเดิมกลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุดจึงต้องพยายามมิให้สังคมพัฒนาไปเป็นอุตสาหกรรมเต็มตัว การศึกษาจะช่วยแก้ไขปัญหาสังคมสิ่งแวดล้อมได้แต่ระบบการเมืองต้องเอื้ออำนวยด้วย หากรัฐยังมีนโยบายสร้างความมั่งคั่งอยู่แม้ประชาชนจะเข้มแข็งอย่างไรก็สู้ไม่ได้ และที่สำคัญคือเหตุที่คนทั่วไปไม่มีส่วนร่วมใน

การจัดการป่าเพราะแต่ละคนคิดว่ามีผู้หน้าที่จัดการอยู่แล้ว เมื่อหน้าที่แยกส่วนกัน ทุกคนจึงคิดแต่ว่าจะทำหน้าที่ของตัวเอง ไม่ได้มองว่าปัญหาเกิดจากสิ่งอื่นที่เชื่อมต่อกัน ดังนั้น การแก้ไขทุกคนต้องรู้ถึง บทบาทและหน้าที่ของตนเองในการใช้สิทธิและหน้าที่ในเรื่องสิ่งแวดล้อมก่อน ส่วนผู้นำสตรีกลุ่ม แม่บ้านมีแนวคิดที่ว่า ในเขตเมืองมิได้รับประโยชน์จากป่าโดยตรงจึงไม่ให้ความร่วมมือในการรักษาป่า รวมทั้งการท่องเที่ยวทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า

2.6.3 การจัดการขยะ ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่ต้องกลับไปจัดการขยะแบบยุคก่อน โดยจัดการขยะในบ้านแต่ละคนให้ได้ก่อนปัญหาจะลดลง และต้องแยกขยะก่อนทิ้ง ในเมืองต้องจัดการขยะแบบยั่งยืน โดยต้องเข้าใจก่อนว่าจะลดปริมาณขยะได้ต้องลดการบริโภค รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดที่ว่าในชนบทมีการจัดการขยะตามธรรมชาติด้วยสัตว์เลี้ยงอยู่แล้ว แต่ปัจจุบันกลับเห็นว่าชนบทสกปรกทั้งที่ในเมืองเต็มไปด้วยขยะ เมื่อการท่องเที่ยวเข้าไปถึงชนบททำให้เกิดขยะมากขึ้น ปัจจุบันคนมีทัศนคติว่าการกำจัดขยะคือการเอาสิ่งเน่าเหม็นพ้นจากตัวแต่จะ ไปอยู่ที่ไหนก็ได้ และทัศนคติว่าการจัดการขยะมีผู้รับผิดชอบอยู่แล้ว ทำให้แต่ละคนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการ ทางแก้ต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วม ส่วนผู้นำสตรีกลุ่ม แม่บ้านมีแนวคิดในการจัดการขยะว่า เดิมในแต่ละบ้านมีการจัดการขยะอยู่แล้วด้วยการเผา ฟัง ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการจัดการมากขึ้น แต่พบปัญหาคือชุมชนบ้านจัดสรรไม่ให้ความร่วมมือกับท้องถิ่นในการแยกขยะ

2.6.4 การทำเกษตรและการผลิตแบบธรรมชาติ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่า ปัจจุบันความนิยมใช้สารฆ่าแมลงในการปลูกพืชผักทำให้เกิดอันตราย จึงต้องให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรธรรมชาติแก่ชาวบ้าน ตามแบบสมัยโบราณที่ทำการเกษตรกำจัดศัตรูพืชโดยใช้ธรรมชาติจัดการกันเอง ซึ่งเรื่องนี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ละเลยไปแล้วต้องนำกลับมาใช้ใหม่ และที่สำคัญคือความรู้จักประยุกต์ใช้ธรรมชาติมาใช้ในการผลิต เช่น การใช้สิ่ธรรมชาติจากต้นไม้รอบบริเวณโรงงานมาข่มยีสีฟาย ผู้นำสตรีนักวิชาการเน้นไปที่การศึกษาชุมชนเพื่อฟื้นฟูส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิตแบบธรรมชาติ อาทิ การใช้สิ่ธรรมชาติข่มยีสีฟาย การเพาะเห็ดตามธรรมชาติ ส่วนผู้นำสตรีกลุ่ม แม่บ้านมีแนวคิดในเรื่องเดียวกันนี้เน้นไปที่การปลูกผักสวนครัวตามบ้านเพื่อใช้ในการยังชีพซึ่งภาครัฐโดยเกษตรตำบลมาส่งเสริมและแจกเมล็ดพันธุ์รวมถึงการรวมกลุ่มกันปลูกผลไม้ เช่น ฝรั่ง กระท้อนโดยไม่ใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ และยอมรับว่าโดยมากหากชาวบ้านทำการเกษตรเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือนจะไม่ใช้สารเคมี หากแต่การผลิตเพื่อขายส่วนมากจะใช้สารเคมี

2.6.5 การใช้แนวทางและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่า การสร้างจิตสำนึกให้รักสิ่งแวดล้อมต้องเน้นกลุ่มเด็กด้วย แผนงานโครงการที่มีกองทุนสนับสนุนเงินทุนในการจัดการ กลุ่มครูเป็นกลุ่มที่สำคัญเพราะทำงานสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมสิ่งแวดล้อมที่เด็กและผู้หญิงเข้าไปร่วมจะได้ผลดี การดำรงชีพต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชนบทมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้วแต่ละเลย เนื่องจากกระแสของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้นต้องส่งเสริมชุมชนให้กลับมาเห็นคุณค่าและประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี แต่งานพัฒนานั้นทำคนเดียวไม่สำเร็จ ต้องทำเป็นกลุ่มก่อนเพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและอำนาจต่อรอง นอกจากนี้ยังทำให้หน่วยงานอื่น เข้ามาสนับสนุนอีกด้วย

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมทุกเรื่องมีความสัมพันธ์กัน การจัดการคุณภาพจะต้องทำในรูปของการบูรณาการผสมผสานกันระหว่างแบบดั้งเดิมด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เน้นเป้าหมายที่โรงเรียนและชุมชน แก้ไขปัญหาโดยสร้างจิตสำนึกจากครูไปสู่เด็ก และจากเด็กไปสู่ชุมชน การพัฒนาการเกษตรควรสอดคล้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา และท้ายที่สุดคือต้องให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการเมืองและการตัดสินใจใช้ทรัพยากรตั้งแต่ระดับต่างคือองค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่นขึ้นไป เพราะผู้หญิงมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และผู้นำสตรีนักวิชาการได้สรุปถึงผลการศึกษาวิจัยว่านโยบายของรัฐเอื้ออำนวยให้เกิดการทำลายป่า และชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะในภาคเหนือจะรักษาป่าไว้ได้ดีกว่ารัฐส่วน ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่าสตรีต้องมีบทบาทในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน และต้องรวมกลุ่มกันเพื่อมีพลังต่อรองกับผู้อื่นในการจัดการทรัพยากร ลดการใช้สารเคมี ชุมชนต้องมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

3. วิธีการของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.1 การถ่ายทอดความรู้แนวทางในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.1.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การฝึกอบรมด้วยการจัดค่ายอนุรักษ์ธรรมชาติ จัดอบรมเครือข่ายสตรี อบรมการปลูกพืชสมุนไพร อบรมเกษตรปลอดสารพิษ ฐานและจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ อาทิ กิจกรรมปลูกป่า ใช้การประชุมกลุ่ม การบรรยายแก่ชุมชน โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกที่เด็กด้วยกิจกรรมต่างๆ เป็นการถ่ายทอดแก่ประชาชนให้มีความรู้ สร้างจิตสำนึกในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเน้นว่าหากมีโอกาสได้พบปะกับชาวบ้านจะแนะนำ

การดูแลรักษาสีแวคล้อม เน้นเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ให้ความสำคัญกับครอบครัว พ่อแม่ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสีแวคล้อมจะจัดกิจกรรมประกวดวาดรูปเกี่ยวกับคอสตูมและทำสไลด์ เพื่อเผยแพร่ไปในโรงเรียนและจัดนิทรรศการเรื่องระบบนิเวศของคอสตูม ทำเป็นภาษาง่ายๆที่เด็กสามารถเข้าใจได้ ต่อมาได้ร่วมกับกลุ่มครูและองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมการรักษาสีแวคล้อมในโรงเรียน ด้วยการประกวดวาดภาพคอสตูมและตอบปัญหาสีแวคล้อม จัดกิจกรรมค่ายธรรมชาติบนคอสตูมในช่วงปิดเทอม

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่ทำเพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสีแวคล้อม คือ การฝึกอบรม สัมมนาในชุมชน หลังจากที่ได้ความรู้ก็เกิดการเรียนรู้ มันอาจจะไม่ได้ผลทั้งหมด แต่ชุมชนหรือองค์กรเหล่านั้นจะรับเอาความรู้ที่นำมาพัฒนาชุมชน จะได้ว่าได้ประโยชน์แก่ตัวเขาและชุมชน เป็นการกระตุ้นทางหนึ่ง ส่วนภายหลังการพัฒนาครูแกนนำแล้ว ก็จะนำความรู้มาถ่ายทอดในการเรียนการสอนในห้องและจัดกิจกรรม เน้นการสร้างจิตสำนึกในเรื่องสีแวคล้อม เน้นการปรับเปลี่ยนแนวคิด พฤติกรรมของเยาวชน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกในการบริโภค การใช้ทรัพยากร น้ำ พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด ส่งเสริมการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ ผู้นำสตรีบางท่านใช้วิธีบอกต่อกันแล้วนัดพบเป็นชั้นตอน อบรมเชิงปฏิบัติการ เข้าไปดูพื้นที่จริง ทดลองปฏิบัติจริงด้วยและใช้วิธีการไปสังเกตคนที่ใช้สารเคมีว่าเป็นอย่างไรและให้คนเหล่านั้นพูดให้ฟัง เพื่อให้เขายอมรับ บางท่านเชื่อว่าถ้าคนเรามีอาชีพที่ดี มีรายได้แล้วย่อมส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีและไม่ไปตัดไม้ทำลายป่า อันเป็นการรักษาสีแวคล้อมไปด้วย ดังนั้นเรื่องการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพ มีรายได้จึงเป็นการจัดการคุณภาพสีแวคล้อมไปด้วย

เมื่อ 3 ปีที่แล้ว สมาคมได้ทำเรื่องกลยุทธ์ตลาด การบรรจุหีบห่อ ผลิตภัณฑ์ต่างๆ กลุ่มเป้าหมายเป็นสตรีจาก 5 จังหวัด ในพื้นที่ยากจน ด้วยการออกไปหาข้อมูลพร้อมกับที่ส่วนราชการจังหวัดที่มีโครงการเชื่อมประชาชนในพื้นที่ห่างไกล เช่น ที่อำเภอฮอด สมาคมได้ไปให้ความรู้กลุ่มแม่บ้านในเรื่องของการจัดการ การคิดต้นทุนสินค้า การบริหารเวลา การปลูกพืชทดแทน การปลูกพืชหมุนเวียน และได้ร่วมกับพัฒนากรอำเภออบรมชาวบ้านให้รู้จักการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (ด้วยงบประมาณของโครงการมิยาซาวา) จำหน่ายในงานกาชาด เป็นการสอนให้ทำธุรกิจได้ดีขึ้น จากแต่เดิมชาวบ้านไม่รู้วิธีคิดต้นทุน ราคาขาย ของผ้าทอ บางที่ยังขายยิ่งจนซึ่งหากการประกอบอาชีพสุจริตไม่พอดำรงชีวิตอยู่ได้อาจทำให้หันไปหาเงินด้วยวิธีอื่น เช่น ขายยาบ้า หรือตัดไม้ทำลายป่า หากชาวบ้านมีอาชีพดีโอกาสที่จะเข้าไปทำลายป่าก็ไม่มี และยังได้สอดแทรกการเลิกใช้สารเคมีในการปลูกพืชด้วย

สมาคมเน้นการสร้างและพัฒนาสตรีจึงได้อบรมผู้หญิงทุกระดับ โดยแบ่งระดับของกลุ่มสตรีเป็นระดับผู้ประกอบการ ระดับกลางเป็นเลขานุการ ระดับล่างสุดคือชาวบ้านในพื้นที่

ส่วนมากเด็กในปัจจุบันจะไม่ค่อยสนใจในเรื่องธรรมชาติ วิธีการที่ทำอยู่ขณะนี้ คือ พยายามสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนให้รักและเข้าใจธรรมชาติ การจัดค่ายอนุรักษ์ธรรมชาติ จะพยายามให้เด็กได้ใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับธรรมชาติ หุงข้าวหุงอาหารด้วยพื้นแบบดั้งเดิม พยายามไม่ใช้สิ่งประดิษฐ์ขึ้นมา เขาจะรู้สึกถึงความลำบากแบบธรรมชาติ และรักธรรมชาติมากขึ้น ค่ายมีหลายลักษณะ เช่น ค่ายน้ำเพื่อชีวิต ส่วนมากจะเป็นพวกอีสาน ทางเหนือก็จะเป็นเรื่องของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้รู้จักว่าต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน

3.1.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการใช้การเผยแพร่ผลงานการศึกษาวิจัยชุมชน การฝึกอบรมเพื่อจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และการพัฒนาครูแกนนำเป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน เน้นทั้งภาครัฐและประชาชน ผู้นำสตรีนักวิชาการยึดมั่นหลักการว่า ทฤษฎีที่เรียนรู้แล้วจะไม่มีประโยชน์ใดๆเลย ถ้าไม่นำไปปฏิบัติ นั่นก็คือ ต้องถ่ายทอดความรู้ที่ค้นคว้าวิจัยได้นำไปสู่ชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติได้ เมื่อมีการแสดงผลการวิจัยเรื่องป่าชุมชน ได้เชิญเจ้าหน้าที่ระดับสูงของกรมป่าไม้มารับทราบแล้วว่า แต่ละภาคของประเทศค้นพบสาเหตุการสูญเสียพื้นที่ป่าเพราะอะไร ซึ่งเขาก็เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่ก็เหมือนกับการทำหน้าที่ของนักวิชาการแล้วว่าได้ให้ข้อมูลย้อนเข้าไปในกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลผู้มีอำนาจ การรักษาป่าต้องร่วมมือกันระหว่างรัฐ เอกชน ชุมชน จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดูแลเองไม่สำเร็จ อยู่ที่ว่ารัฐบาลจะเข้าใจชาวบ้านดีแค่ไหน เหตุที่ระบุว่าชาวบ้านทำลายป่านั้นไม่รู้แน่แท้จริงเขาทำลายเพราะอะไร เมื่อไปทำวิจัยจึงได้ทราบว่า รัฐบาลส่งเสริมการส่งออกข้าวโพด มันสำปะหลัง ขณะที่ชาวบ้านยากจนไม่มีที่ทำกิน ที่ส่วนใหญ่ก็ไปทำสนามกอล์ฟ ทำบ้านจัดสรร เมื่อไม่มีที่ทำกินจึงเกิดการบุกรุกป่าภาคกลางทำไร่ฮ้อย ภาคอีสานจะทำไร่มันสำปะหลัง แล้วที่จังหวัดเพชรบูรณ์มีการทำลายป่ามาก เพราะว่ามี การต่อสู้ทางความคิดจนเกิดการรบกันต้องตัดไม้ 2 ข้างทางไปจำนวนมาก

ทางแก้ต้องปลูกจิตสำนึกให้กลุ่มคนต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นฝ่ายรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน ให้ตระหนักว่าสิ่งแวดล้อมเข้าไปเกี่ยวข้องการผลิต ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และส่งผลกระทบต่อถึงประเทศชาติและโลกส่วนรวมอย่างไร สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของโลกทั้งโลก ต้องฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนผ่านองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งนี้กลุ่มนักวิชาการไม่สามารถดำเนินการได้เพียงลำพัง ดังนั้นจึงเป็นฝ่ายประสานให้กับองค์กรต่างๆตามหลักวิชาการ บทบาทนักวิชาการส่วนใหญ่เป็นการวิจัย สิ่งที่ยากทำคือการฝึกอบรมชาวบ้านโดยตรง แต่ยังไม่สามารถทำได้ เพราะนักวิชาการมีหน้าที่ต้องสอนด้วย เรื่องงบประมาณนั้นไม่มีปัญหาเพราะศูนย์สตรีมีงบประมาณอยู่แล้ว หากเสนอเค้าโครงเรื่องที่จะศึกษาก็จะได้รับการสนับสนุน แต่มีปัญหาที่หาผู้หญิงที่สนใจด้านนี้มาเป็นผู้ช่วยโดยเฉพาะด้านกฎหมายไม่ได้ นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ที่สนใจสิ่งแวดล้อมทำนองนี้มีอยู่คนเดียวจึงทำงานได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

บางท่านใช้การฝึกอบรม สร้างแรงจูงใจให้กับครูที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เน้นการปฏิบัติ เพราะถึงแวดล้อมศึกษา ไม่ใช่การให้ความรู้หรือสร้างความสนุก แต่ต้องการให้มีส่วนร่วม แล้วก็ให้เขาช่วยเหลือผู้อื่น ตระหนักในตัวเองด้วย ส่วนการจัดการ ในโรงเรียนจะจัดทำหลักสูตรตามแผนงาน โครงการ การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ฝึกอบรมโดยให้ศูนย์การศึกษาคัดเลือกครูแกนนำมาศูนย์ละ 2 คน อบรมหลักวิชาการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแล้วออกไปศึกษาชุมชน เพราะมีจุดประสงค์ว่า เมื่อครูแกนนำเหล่านี้กลับไปเขาจะมีการจัดการเรียนการสอน โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามา บูรณาการในวิชาที่สอนก็จะสามารถถ่ายทอดถึงเด็ก เด็กเหล่านี้ก็จะสามารถกลับไปสู่ชุมชนได้ ซึ่งมีความรู้ในเรื่องกิจกรรมที่ร่วมกับชุมชนด้วย กรณีการศึกษาชุมชนจะเป็นเครื่องสร้างความตระหนัก ให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง การอบรมครูแกนนำนั้นไปอบรมที่ตำบลเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างจอมทองและลำพูน เป็นสถานที่ ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างเช่น บ้านของคุณ เรือนทอง ไชยงาม มีการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ บ้านของคุณสุริยะ เพาะเห็ด การศึกษาชุมชนจะไปดูว่าเขาเพาะเห็ดอย่างไร ทอผ้าย้อมสีอย่างไรเพราะการใช้สารธรรมชาติย้อมสีเป็นส่วนหนึ่งที่รักษา สิ่งแวดล้อม และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดให้กับลูกหลานได้ และให้ครูที่ไปศึกษาวิเคราะห์ ด้วยว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ จะก่อเกิดผลร้ายกับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ตรงจุดนี้จะมองเห็นว่า ถ้าการทอผ้าต้องใช้เครื่องจักรที่ใช้ไฟฟ้าก็ถือว่าเป็นการใช้พลังงานที่สิ้นเปลือง แต่ถ้าใช้แรงงานคนก็สรุป ได้ว่าประหยัดพลังงาน การเรียนการสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมแบบใหม่จะต้องสอนให้รู้ถึงการเปลี่ยนแปลง อะไรที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลง ความสะดวกสบายจะต้องแลกกับอะไรบ้าง ไม่ใช่ว่าเลือกเอาแต่ความสะดวกอย่างเดียว

3.1.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้การประชุมกลุ่มแม่บ้าน การประสานจากภาครัฐ และ องค์กรพัฒนาเอกชนขอรับการสนับสนุนงบประมาณและวิทยากรมาเผยแพร่ให้ความรู้ ฝึกอบรม ฝึกอาชีพ ดูงาน เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเล่ารายละเอียดว่า ประชุมคณะกรรมการบริหารพัฒนาสตรีอำเภออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ทุกครั้งจะพูดถึงวิธีการ จัดการขยะด้วย การแก้ไขในชุมชนจะเน้นให้แต่ละบ้านกำจัดขยะเอง เน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมใน การจัดการด้วยการกำจัดหรือนำกลับมาใช้ใหม่ ซ่อมและหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ทำลายซาก และ สัมมนาเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม 2 ครั้งต่อปี ปีก่อนพาชาวบ้านไปดูงานที่จังหวัดเชียงราย และ ไปดูงานเรื่องไร่นาสวนผสมที่จังหวัดชลบุรี หลังจากที่ได้ความรู้แล้วก็นำมาทำที่ตำบลแม่แฝก โดย ชาวบ้านรวมกันซื้อที่ดินทำเกษตรธรรมชาติ ส่วนการจัดการขยะจะสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้าน จัดการขยะในครอบครัวก่อนด้วยการเผยแพร่ความรู้ วิธีการจัดการขยะ ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี ภายหลังได้เชิญวิทยากรมาอบรมชาวบ้านเรื่องการแยกขยะเป็นการเฉพาะ

ในด้านการจัดการสารเคมีกับป่าไม้ แม้จะมีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้กับพี่น้องเกษตรกรอยู่เป็นประจำแต่ในฐานะผู้นำสตรีไม่ได้เห็น ซึ่งชาวบ้านก็ลดการใช้สารเคมีลงไปเพราะเกรงว่าจะมีอันตรายต่อสุขภาพ หรือไหลซึมลงในน้ำประปาของหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกผักสวนครัวกินเองไม่ใช้สารพิษ ประกอบกับเดิมทำงานเป็นพยาบาลแล้วลาออกมา เมื่อมาช่วยงานในหมู่บ้าน ทางสาธารณสุขจึงขอให้ช่วยส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกสมุนไพร เพื่อให้สามารถดูแลตนเองได้เล็กน้อย ๆ จากสมุนไพรที่ปลูก

นอกจากนี้จะใช้ที่ประชุมกลุ่มแม่บ้าน และการประชุมลูกเสือชาวบ้าน ภาษาด เป็นหลัก ในการถ่ายทอดความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชาวบ้าน ให้หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีแก่เกษตรกร และยังพากลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรไปดูงานหลายแห่ง เช่น ดูสวนส้มโอปลอดสารพิษ การสาธิตการทำปุ๋ยหมัก การสาธิตการปลูกผักปลอดสารพิษ รวมถึงการใช้สารโปแตสเซียมคลอไรด์ใส่ดินถ้าโยว่ามีประโยชน์หรือมีโทษอย่างไร จะใช้อย่างไรให้ปลอดภัย ซึ่งในเรื่องถ้าโยหากใช้ปุ๋ยคอก ไม่ใช้สารเคมีเลย ถ้าโยสามารถกินได้ทั้งเปลือก

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะพร้อมกับสามีซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านช่วยจัดการรณรงค์การรักษาความสะอาดด้วยเสียงตามสายในหมู่บ้าน นำเสนอถึงแนวทางการจัดการขยะในที่ประชุมกลุ่มแม่บ้านว่าควรจัดการอย่างไร ในการส่งเสริมการเกษตรแบบธรรมชาติ จะร่วมกับเกษตรกรตำบล โดยในพื้นที่แม่จะมีการปลูกถั่วเหลืองแต่เกษตรกรจะไม่ใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เพราะที่บ้านมีคนเลี้ยงไก่ จึงซื้อขี้ไก่มาเป็นปุ๋ย ไม่เหมือนผักกะหล่ำ ผักกาด ซึ่งผู้ปลูกจะใช้สารเคมีมาก ปัจจุบันชาวบ้านจึงแก้ด้วยการปลูกผักกางมุ้งกินกันเอง ส่วนการรักษาป่าไม้นั้นผู้นำสตรีจะเน้นการปลูกต้นไม้ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นรวมทั้งในที่สาธารณะด้วย โดยจะใช้ประกาศเสียงตามสาย และเป็นผู้ประสานงานขอรับการสนับสนุนพันธุ์ไม้จากส่วนราชการมาแจกจ่ายแก่ชาวบ้าน บางท่านสนใจเรื่องการเกษตรธรรมชาติแต่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจว่าจะต้องทำอะไร อยากให้มีวิทยากรมาอบรมเกี่ยวกับเรื่องการจัดการขยะ เรื่องพิษจากสารเคมี การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มีความรู้และนำไปปฏิบัติในอนาคตจะทำอย่างจริงจังต่อไป

3.2 การวางแผนเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.2.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การวางแผนเพื่อให้การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีระบบ กล่าวคือจากเหตุการณ์การคัดค้านการสร้างกระเช้าไฟฟ้าขึ้นคอยสุเทพทำให้ได้ข้อคิดว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใกล้ตัวแต่ไม่มีความรู้ มีคนรู้แต่ก็ไม่ได้เผยแพร่ออกไป ดังนั้นงานสิ่งแรกที่ควรทำตอนนั้นก็คือ ต้องปลูกฝังความรู้สิ่งแวดล้อมต่อเด็ก เพราะว่าง่ายที่สุดที่จะเข้าถึงตัวเด็ก หลังจากการคัดค้านการสร้างกระเช้าขึ้นคอยสุเทพแล้ว ชมรมเพื่อเชียงใหม่จึงมีโครงการเกี่ยว

กับกับคอบุสเทพ กลุ่มเป้าหมายคือเด็ก ด้วยการจัดกิจกรรมประกวดวาดรูปเกี่ยวกับคอบุสเทพและทำสไลด์เพื่อเผยแพร่ไปในโรงเรียนและทำนิทรรศการเรื่องระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพของคอบุสเทพ ทำเป็นภาษาง่ายๆที่เด็กสามารถเข้าใจได้ ชมรมจึงจัดทำแผนงานโครงการเรารักคอบุสเทพ กลุ่มเป้าหมายคือเด็ก ที่สำคัญที่สุดคือการจัดการสิ่งแวดล้อมต้องมีกองทุน ดังนั้นจึงได้ร่วมเป็นกรรมการกับกลุ่มกองทุนชุมชนรักป่าขององค์กรพัฒนาเอกชนด้วย สำนักงานกองทุนนี้จะตั้งอยู่ที่ใกล้วัดร้าง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ทำงานเน้นคนกับป่าอยู่ด้วยกันได้ มีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นประธานกองทุน มีกิจกรรมเกี่ยวกับเครือข่ายของชาวบ้านที่รักษาป่าในภาคเหนือ ด้วยการสนับสนุนเงินทุนและสร้างเครือข่ายขึ้นมาผ่านผู้ประสานงานในพื้นที่และกรรมการที่อยู่ตามจังหวัดต่างๆ หน้าที่ของกองทุนคือพยายามให้คนในเมืองรับรู้ว่ามีบางพื้นที่ที่ชุมชนกำลังปกป้องรักษาป่าไว้ ถ้าคนในเมืองต้องการจะช่วยเหลือหรืออยากเข้าไปดูพื้นที่ กองทุนก็จะจัดกิจกรรมเข้าไปในชุมชน ที่เคยจัดคือเชิญศิลปินเข้าไปในพื้นที่ที่ชาวบ้านดูแลรักษาป่าอยู่แล้วเมื่อศิลปินเข้าไปดูธรรมชาติวาดรูปออกมาแล้ว ไปจัดงานแสดงศิลปะที่กรุงเทพฯ และที่เชียงราย เปิดประมูลรูปวาดหาเงินรายได้เข้ากองทุน

นอกจากนี้ชาวบ้านที่รู้ระบบกองทุนจะเขียนโครงการขึ้นมาขอเงินทุนได้ กองทุนจะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปดูพื้นที่โครงการไหนที่สนับสนุนได้กองทุนก็จะให้เงินไป สมาชิกของกองทุนมีอยู่ทั่วไป การบริหารกองทุนจะมีจดหมายข่าวส่งไปถึงสมาชิก เมื่อมีประเด็นที่น่าสนใจสมาชิกจะติดต่อมาไปเดินป่าแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้าน ส่วนเรื่องน้ำปิ้งน้ำเลียชมรมได้รณรงค์แก้ไขปัญหาน้ำปนเปื้อนน้ำดื่มขึ้นมาอีกหลายกลุ่ม เกิดการประสานงานกันเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นคณะทำงานเสนอแผนการฟื้นฟูสภาพพื้นที่สีเขียวริมแม่น้ำปิ้ง ปรับปรุงภูมิทัศน์สองฝั่งแม่น้ำ แต่เมื่อเสนอแผนไปแล้วไม่มีงบประมาณจึงไม่สามารถดำเนินการได้ และยังมีการวางแผน วิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่ แนวทางในการจัดการปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาล้างแ้วลุ่มในเมือง ขยะ น้ำเสีย การปลูกป่า

ขณะเริ่มทำเรื่องนี้ยังไม่มีการศึกษาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา กลุ่มเป้าหมายในการให้ความรู้ปลูกฝังทัศนคติมุ่งไปที่กลุ่มเยาวชน ปลูกฝังทัศนคติในการรักษารธรรมชาติผ่านกลุ่มครูซึ่งเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูง เป็นครั้งแรกในการจัดสัมมนาครูกับสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือขึ้น ปี 2537 เน้นเรื่องบทบาทครูกับสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ การเข้าไปหากลุ่มเยาวชน เข้าไปเพื่อผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม เกิดเป็นองค์กรเยาวชนในท้องถิ่น

หลังจากนั้นได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานสิ่งแวดล้อมศึกษากลุ่มประสานงานสิ่งแวดล้อมในเขตการศึกษาของภาคเหนือ เลือกประธาน 1 คน ทำหน้าที่เป็นแกนนำที่จะประสานงานกับโรงเรียนในภาคเหนือ และจัดกิจกรรมเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้กับครู ให้มีความเข้าใจถึง

สถานการณ์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้นและรู้แนวทางในการที่จะสอนสิ่งแวดล้อมให้กับนักเรียน การเลือกกลุ่มเป้าหมายจะไปสำรวจดูก่อนว่าเป็นอย่างไร และต้องไปเยี่ยมชมดูในพื้นที่ ดูแนวโน้มของกลุ่มว่ามีศักยภาพพอที่จะพัฒนาขึ้นมาได้หรือไม่ ดูว่าคนมีความพร้อมที่จะพัฒนา รับสิ่งใหม่ ๆ แค่ไหนหรือว่ามีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง แล้วขอให้คนในพื้นที่นั้นตั้งใจที่จะทำสิ่งใหม่ๆ สำหรับตัวเอง เป็นวิธีการที่จะชี้ให้ชาวบ้านและชุมชนเห็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังวางแผนถึงกิจกรรมที่จะทำในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมว่า ต้องแล้วแต่สภาพพื้นที่ว่าแต่ละแห่งมีปัญหาอะไร ต้องวางแผนศึกษาปัญหาท่อน เมื่อสรุปได้แล้วก็จัดแผนงานโครงการแก้ไขเรื่องนั้น จัดงบประมาณสนับสนุน

3.2.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการเสนอว่า การถ่ายทอดความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายต้องวางแผนก่อน ตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมายโดยจะต้องศึกษาสภาพปัญหาของกลุ่มคนนั้นก่อน หรืออาจจะทำวิจัยให้รู้แต่ละเรื่อง อย่างเรื่องที่ได้ทำอยู่คือศึกษาว่าจะรักษาป่าได้อย่างไร ก็ทำวิจัยค้นหาสาเหตุของการทำลายป่าว่ามีอะไรบ้าง เราจะสรุปสั้นๆ ว่าเขาเขา ชาวบ้านเผาป่า ไม่มองดูว่ารัฐเองมีส่วนทำลายป่าอย่างไร เช่น กรณีการให้สัมปทานป่านั้นเป็นการทำลายป่ามากที่สุด นักวิชาการจึงมีหน้าที่ชี้ให้เห็นฝ่ายรัฐบาลผิดพลาดอย่างไร ต้องแก้ไขอย่างไร เมื่อทราบสาเหตุแท้จริงแล้วจึงจะออกกฎหมายหรือมาตรการในการดูแลรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ บางท่านเสนอว่า เพื่อให้การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างเป็นระบบต้องวางแผนการจัดการผ่านศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ แผนงานโครงการที่ดำเนินการไปแล้ว คือ โครงการการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ในหัวข้อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากเครือข่ายนี้เหล่านี้เชื่อมโยงกับศูนย์ในจังหวัดอื่น ให้ศูนย์เหล่านั้นแสดงบทบาทในการรวบรวมครูที่มีบทบาทเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งด้านการเรียนการสอนครูที่ทำกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมารวมกลุ่มกัน วางแผนพัฒนาครูแกนนำในแต่ละโรงเรียนรวมทั้งสื่อการเรียนการสอนที่เน้นสิ่งแวดล้อม ทำโครงการรณรงค์อนุรักษ์พลังงาน กิจกรรมโครงการจะผ่านเครือข่ายในสำนักงานการศึกษาต่างๆ ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าโครงการ รุ่งอรุณ เช่น จังหวัดเชียงราย น่าน และเชียงใหม่ ลักษณะกิจกรรมเน้นการเรียนการสอนการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงระบบการใช้พลังงานของโรงเรียนให้อุรักษ์พลังงาน จากนั้นจะถ่ายทอดสู่ชุมชนด้วย

นอกจากนี้กรมสามัญศึกษาได้รับงบประมาณสนับสนุน จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3 ปี ให้ทำโครงการสิ่งแวดล้อม ศูนย์สิ่งแวดล้อมจะเสนอโครงการพัฒนาบุคลากร การผลิตสื่อเผยแพร่ อบรมด้านสิ่งแวดล้อม และเสนอแผนการสอน หน่วยงานพิเศษจะติดตามประเมินผลโครงการ ประธานศูนย์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนคือผู้อำนวยการโรงเรียน แผนการสอนจะสอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในวิชาต่างๆ แล้วส่งไปที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อขอ

รับงบประมาณจัดพิมพ์เป็นเล่ม ผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการแม้ไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่ในปี 2538-2539 เมื่อจัดแสดงผลงานของนักเรียนพบว่า นักเรียนได้นำเศษวัสดุมาทำเป็นของใช้ได้ และ ศูนย์การศึกษาสิ่งแวดล้อม จังหวัดลำปาง ได้ให้เด็กนักเรียนเก็บข้อมูลการใช้ไฟฟ้าในบ้าน พบว่า หลังจากที่ได้ให้ความรู้ในการอนุรักษ์พลังงานลงไปแล้วตัวเลขในใบเสร็จค่าไฟฟ้าลดลง

3.2.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้การวางแผน เป็นวิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจคือ จะมีการวางแผนก่อนว่าเดือนนี้จะทำอะไร อีก 3 เดือนข้างหน้าจะต้องทำอะไรบ้าง กลุ่มแม่บ้านที่ทำกิจกรรมร่วมกันต้องอาศัยความร่วมมือ เราจะทำอย่างไรให้มีความพร้อมกัน ดังนั้นต้องมีการนัดหมาย ประชุม วางแผนเป็นระบบร่วมด้วยช่วยกันทำ จึงจะทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำสตรีบางท่านกล่าวถึงเรื่องนี้ว่าเพื่อให้การแก้ไขปัญหาค่างๆ ในชุมชน เป็นไปด้วยดีต้องมีการวางแผนก่อน โดยคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านจะปรึกษาหาข้อยุติแล้วจึงเสนอเรื่องต่อองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านนี้จะประกอบไปด้วยฝ่ายราชการ ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านทุกกระทรวงเพราะปัจจุบันทางอำเภอจะบังคับมาว่าคนที่ เป็นเกษตรกรจะต้องเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วยเพื่อจะได้เชื่อมโยงกันง่าย และผู้นำสตรีบางท่านวางแผนแก้ไขปัญหาระยะยาว ทำโครงการกับเด็ก จึงวางแผนการแก้ไขปัญหาระยะยาวด้วยการปลูกฝังทัศนคติแก่เด็ก ให้รู้จักการจัดการขยะ แยกขยะ โดยทำที่โรงเรียนอนุบาลเมฆจรซึ่งเป็นธุรกิจส่วนตัว

3.3 การสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.3.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนบางท่านใช้วิธีการสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านเห็นผลกระทบจากสารพิษ เพื่อให้ชาวบ้านลดการใช้สารเคมี โดยกล่าวถึงวิธีการนี้ว่าการเข้าไปส่งเสริมชุมชนให้จัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยตรง ชาวบ้านจะไม่สนใจเพราะจะสนใจแต่เรื่องปากท้อง วิธีการสร้างแรงจูงใจ ต้องชี้ให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อชาวบ้านโดยตรงจึงจะสนใจ เทคนิคในการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการใช้สารเคมี คือ การตรวจเลือดว่ามีสารเคมีปนเปื้อนมากน้อยอย่างไร การใช้ยามาแมลงแล้วเจ็บป่วยเพราะสารพิษนั้นต้องเสียเงินในการรักษาพยาบาลเป็นจำนวนเท่าใด เป็นตัวชี้ให้ชาวบ้านเห็นผลกระทบที่ชัดเจนเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เช่น กลุ่มเกษตรกรธรรมชาติ ชุมชนจะเริ่มให้มีการตรวจเลือดชาวบ้านที่ทำเกษตรใช้สารเคมีซึ่งอาจตรวจพบได้ในเลือด แสดงว่าการใช้สารเคมีในการเกษตรนั้นมีโทษต่อร่างกาย หลังจากนั้นก็ฝึกอบรมให้ความรู้เพื่อให้ชาวบ้านหันมาทำเกษตรธรรมชาติ

ผู้นำสตรีบางท่านเน้นการจูงใจด้วยการให้ทุนการศึกษา รมรงค์วางแผนครอบครัวกับชาวเขาเพื่อให้เกิดการเพิ่มประชากรลดลง ซึ่งจะทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายน้อยลงไปด้วย นอกจากนี้ให้ทุนอบรมเด็กชาวเขาให้เป็นพยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล เพื่อเป็นการพัฒนาชาวเขาให้มีความรู้ช่วยให้รู้

จักรักษาลิ่งแวดล้อมได้ ผู้นำสตรีบางท่านกล่าวถึงความสำคัญของการสร้างแรงจูงใจ โดยให้เหตุผลว่า การจัดการลิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันหลายด้าน ทั้งชุมชน ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ และหน่วยงานรัฐ และองค์การพัฒนาที่จะเข้าไปพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิต ซึ่งกระบวนการทำงานที่สำคัญคือประชาชนต้องมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้การจัดการด้านลิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จเกิดความยั่งยืนระยะยาว การสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมต้องเริ่มแต่เรื่องการคิดต้องให้ชาวบ้านคิดหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเอง เพื่อจูงใจให้ชุมชนพัฒนาด้วยตนเอง สิ่งไหนที่ชาวบ้านมีอยู่แล้วที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน ในอดีตอาจไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว การพัฒนาแบบนี้เรียกว่าการพัฒนาแบบองค์รวมสอดคล้องกับแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ที่เน้นการพัฒนาคน และแนวความคิดในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง

สำหรับการจูงใจให้ลดการใช้สารเคมีในการเกษตรที่อำเภอคอยสะเก็ดนั้น ผู้นำสตรีได้จูงใจชาวบ้านด้วยการขอให้สถานีอนามัยมาตรวจเลือดชาวบ้านที่ใช้สารเคมีพบว่า 100 คน มีสารพิษปนเปื้อนในเลือด 22 คน มี 2 คนที่มีอาการหนักคือคนที่ใช้สารเคมีโดยการฉีดพ่นจะทำให้ต้องกินสารพิษเข้าไปด้วย จึงได้คิดวิธีการให้คนลดใช้สารเคมีเพราะมีอันตราย โดยรวมกลุ่มชาวบ้านที่สนใจได้ 48 คน ขอความร่วมมือกับคุณพัชรินทร์ ฝึกอบรมให้ความรู้ ความเป็นกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ และหันมาใช้วิธีการกำจัดศัตรูพืชตามธรรมชาติ เช่น การปลูกตะไคร้หอมไล่แมลง และปลูกดอกดาวเรืองแซมแปลงผักเพราะแมลงจะเหม็นดอกดาวเรือง แต่ถ้าเป็นหน้าฝนปลูกยากแมลงมีมาก หน้าหนาวจะดีกว่า ต่อมาเกษตรตำบลได้เข้ามาช่วยเหลือนำมุ้งมาให้ชาวบ้านกางกันแมลง ใช้ปุ๋ยชีวภาพ จะเร่งผลก็ใช้ขึ้นกระถาง นอกจากนี้ได้นำเมล็ดพันธุ์ไปแจกให้โรงเรียนช่วยส่งเสริมให้นักเรียนปลูกผักสวนครัวกางมุ้ง แต่ผักที่ปลูกจะเอาไว้กินมากกว่าขาย ถ้าปลูกมากเมื่อไม่มีใครส่งเสริมเรื่องตลาดจะขายไม่ได้

กลุ่มผู้สูงอายุได้ส่งเสริมให้ทำเหมมไม้ใช้สารกันบูด โดยจะใช้ผงเพรทซึ่งทำจากมันสำปะหลังและทางราชการอนุญาตให้ใส่สารนี้ได้แทนดินประสิว ใช้ใบตองห่อเหมมเป็นการรักษาธรรมชาติ ซึ่งบางท่านก็มีวิธีการจูงใจต่างไป ดังที่ให้รายละเอียดไว้ว่า การทำงานกับชาวบ้านต้องจูงใจด้วยการพัฒนาอาชีพก่อน คราวไปอบรมสตรีที่อำเภอฮอด จะจัดค่าใช้จ่ายเป็นค่าอาหาร ค่าพาหนะให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมด้วย มีการแสดงดนตรีเพื่อจูงใจให้มีความสนใจแล้ว สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด เรื่องลิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาป่า การเลิกใช้ไฟม อันตรายจากสารเคมี เช่น การที่ชาวบ้านฉีด ดี.ดี.ที. ใส่พืชผักในช่วงเช้าและเก็บไปขายที่ตลาดในช่วงบ่ายได้ข้อเท็จจริงว่าชาวบ้านว่า จะไม่กินผักที่เข้าปลูกเพราะรู้ว่าฉีดยาฆ่าแมลง คนในเมืองชอบกินผักสวย ๆ จึงต้องฉีดยาฆ่าแมลงลงไป จะปลูกไว้ขาย ซึ่งการรับประทานผักที่มีสารพิษย่อมได้รับ

สารพิษเข้าร่างกาย จึงได้ขอร้องชาวบ้านไปว่า ควรจะนึกเอาใจเขาใส่ใจเรา หากทำอย่างนี้แล้วคนที่รับประทานเข้าไปอาจเสียชีวิตได้

3.3.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการใช้การศึกษาวิจัย เป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยให้เหตุผลว่าการศึกษารื่องผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้มีความเข้าใจและมีคนสนใจประเด็นนี้มากขึ้น สภาพปัญหาของผู้หญิงคือขาดโอกาสในการศึกษา ขาดโอกาสในการเข้ามาอยู่ในส่วนการตัดสินใจสาธารณะ ผู้หญิงไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน การปกครอง การพัฒนา เพราะว่างสังคมบังคับว่าไม่ใช่เรื่องของผู้หญิง เป็นเรื่องของผู้ชาย ศูนย์สตรีต้องการเพิ่มจำนวนผู้หญิงที่เข้าไปอยู่ในส่วนของการตัดสินใจ และหากเข้าไปแล้วการตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อมจะปรากฏผลออกมารวมทั้งเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งที่ยากให้ผู้หญิงทำคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเรื่องนี้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อม เพียงแต่ว่าในประเด็นในเรื่องสิ่งแวดล้อมซัดๆ ยังไม่เป็นตัวนำ แต่ในเวทีที่ศูนย์แบ่งกลุ่มย่อยตามกลุ่มสนใจจะมีหัวข้อ ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมอยู่ในนั้นด้วย เช่น ผู้หญิงกับสุขภาพ ผู้หญิงกับการเมือง ผู้หญิงกับเด็ก ผู้หญิงกับเอคส์ เขาจะมีกลุ่มที่เขาทำงานอยู่ในชุมชน เพราะฉะนั้นเขาจะสามารถแบ่งกลุ่มในชุมชนตามความสนใจได้ เรื่องเหล่านี้เป็นการสร้างแรงจูงใจตามความสนใจ

3.3.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยใช้การประชาสัมพันธ์โดยรถโฆษณาว่าชาวบ้านควรช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างไร หากทางตั้งชาวบ้านให้ความร่วมมือโดยการนัดประชุมตัวแทนบ้านละหนึ่งคน เชิญเจ้าหน้าที่มาชี้แจงซึ่งได้ผลดีขึ้นกว่าเดิม ชักการประชุมเป็นที่ปรึกษากันในชุมชนถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมโดยสตรีจะเป็นแกนนำโดยจะพูดกันเรื่องส่งเสริมอาชีพก่อน สร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันด้วยการหาเงินทุนมาอุดหนุนด้วย จนชุมชนมีความเข้มแข็ง ขณะนี้ได้พยายามเพิ่มความเข้มแข็งด้วยการจำหน่ายผลผลิตของแม่บ้าน เช่น ดอกไม้สด เป็นรายได้ของชุมชน และเพื่อให้ชาวบ้านลดการใช้สารเคมีในการเพาะปลูก ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านก็พยายามจูงใจให้ชุมชนลดการใช้สารเคมีด้วยการนำคนในหมู่บ้านไปตรวจร่างกายเพื่อตรวจดูว่ามีสารเคมีปนเปื้อนในเลือดหรือไม่ และรณรงค์ให้ปลูกผักสวนครัวให้มากขึ้น โดยขอความร่วมมือจากเกษตรตำบลเข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้ชาวบ้านด้วย

ผู้นำสตรีบางท่านเน้นการส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้ก่อนเพราะว่าชาวบ้านจะสนใจแต่กิจกรรมที่สร้างรายได้ ด้วยการรวบรวมชาวบ้านเป็นกลุ่มอาชีพตามความสนใจก่อน จากนั้นหาเงินทุนให้จากการรวมกลุ่มออมทรัพย์ คิดต่อพัฒนากรอำเภอเพื่อหาวิทยากรมาอบรมตามความสนใจ เช่น กลุ่มสมุนไพร พาไปดูงานด้านสมุนไพรที่ลำปาง แล้วกลับมาจัดตั้งกลุ่มพืชสมุนไพร จัดทำแปลงปลูกพืชสมุนไพรสาธิตโดยสมาชิกในกลุ่มให้ใช้พื้นที่โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เปลี่ยนเวอร์

กันดูแล ของงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล 16,000 บาท ใช้ลงทุนให้กลุ่มพืชสมุนไพร ผลิตแชมพูสระผมปลอดสารเคมี 10,000 บาท ลงทุนให้กลุ่มผลิตแหยม 6,000 บาท ส่วนการจูงใจให้แยกขยะจะเน้นการรณรงค์ และจัดกิจกรรมระหว่างกลุ่มแม่บ้านตามโอกาสวันสำคัญต่างๆ ทุกหมู่บ้าน ตำบล เช่น กิจกรรมทำความสะอาดเก็บขยะในหมู่บ้านหรือวัด กิจกรรมรักษาสีแกวดล้อมในชมรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมการปลูกป่า ซึ่งทางจังหวัดสั่งมาให้จัดเป็นกิจกรรมวันสำคัญ และจูงใจให้ชาวบ้านปลูกสมุนไพร เช่น ตะไคร้ เป็นต้น เริ่มต้นมีไม่มากนักแต่ปัจจุบันมีชาวบ้านปลูกกันมากเพราะเห็นว่ามีประโยชน์ดี รวมทั้งการรณรงค์ส่งเสริมให้ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในหลวงครบ 6 รอบ โดยปีนี้นำกล้าไม้ 7,000 ต้น แจกชาวบ้านนำไปปลูกที่บ้าน และตามถนน ส่วนใหญ่จะเป็นต้นไม้ที่มีผลรับประทานได้

ผู้นำสตรีบางท่านก็มีวิธีการสร้างแรงจูงใจว่าจะให้ชาวบ้านร่วมมือต้องปรึกษากันก่อนในกลุ่มว่ามีปัญหาอย่างไรจะแก้อย่างไร ในกลุ่มแม่บ้านนั้นเข้าใจกันดี ปัญหาเรื่องขยะในแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอ คือ มีนักท่องเที่ยวมากและทิ้งขยะโดยที่ไม่สามารถจะไปพูดคุยกับนักท่องเที่ยวได้ และที่สำคัญคือบ้านจัดสรร ซึ่งมีปัญหาเพราะชุมชนบ้านจัดสรรนั้นไม่สามารถเข้าไปขอความร่วมมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ เพราะเขาไม่เชื่อถือ

3.4 การเป็นผู้นำเสนอแนวคิด/หรือแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนหรือภาครัฐ ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.4.1 ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน เสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนและภาครัฐว่า รัฐบาลต้องเร่งรัดผลักดันแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาแย่งคนไทยออกนอกประเทศ เพราะคนพวกนี้เข้ามาเพิ่มจำนวนประชากรเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย ในหลวงท่านทรงทดลองว่าพื้นที่ประมาณ 4 เมตร จะไม่ปลูกอะไรเลยปล่อยให้มันเป็นป่าโดยไม่ต้องทำลาย ชาวบ้านหลายแห่งแม้จะฟันต้นไม้ไปแต่ไม่ได้ขุดเอารากไปถือว่ายังดี เพราะว่าต้นไม้สามารถที่จะงอกออกใหม่ได้ การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อ โดยเฉพาะความเชื่อด้านผีसानางไม้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการรักษาป่าได้ เช่น การบวชป่า ปัจจุบันการพัฒนาทางเศรษฐกิจและวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เป็นคอนกรีต คนจึงไม่รู้จักรักรักษาชาติ กิจกรรมที่ได้ทำเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยใช้วัฒนธรรมเป็นสื่อ คือ การปลูกฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองในโรงงานฝ้ายดวงเดือน แม้จะให้ผลผลิตต่อไร่ น้อย คนไม่นิยมปลูก แต่ก็ทำเพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไว้ ใช้สืบทอดชาติจากต้นไม้ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในบริเวณม่อนมาฮ้อม มะเกลือจะให้สีเทาน้ำตาลหรือดำตามจำนวนครั้งและวิธีการข้อม ไม้ฝางให้สีกลีบบัวหรือชมพูเข้ม เพกาให้สีเขียวมะตูมให้สีเหลืองนวล เปลือกประดู่ให้สีกะปิ รับชาวบ้านใกล้โรงงานเข้ามาทำงาน เป็นการสร้าง

อาชีพและรายได้แก่ชุมชน โรงงานได้พยายามรักษาสภาพความเป็นป่าไว้ ขณะในโรงงานฝ่าย
ดวงเดือนจะนำมาทำเป็นปุ๋ยหมัก โดยหาแกลบ มูลสัตว์มาผสมกันเป็นปุ๋ยคอก และเผาบางส่วน ได้
พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน และทำกิจกรรมโครง
การอนุรักษ์ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมกับพระสงฆ์และชาวบ้าน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม
ประเพณีท้องถิ่นให้ คงอยู่ต่อไป

ผู้นำสตรีบางท่านมีวิธีการจัดการที่แตกต่างออกไป คือ เมื่อการแก้ไขปัญหาอันจำเป็น
ต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย ก็จะใช้วิธีการแสวงหาการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูงในการ
ผลักดันกฎหมายควบคุม เมื่อจำเป็นต้องคัดค้านก็จะเป็นผู้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติต่อชุมชน จน
สามารถรวมพลังประชาชนได้ โดยเล่าว่า ต้องรวมกลุ่มกันเพื่อให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วม เช่น
การคัดค้านหรือการเดินขบวนแสดงพลังในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเชียงใหม่ เมื่อทราบว่า
มีโครงการก่อสร้างกระเช้าไฟฟ้าขึ้นคอยสุเทพเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้กระทบต่อระบบ
นิเวศ ชาวเชียงใหม่จึงรวมตัวกันขึ้นเป็นครั้งแรกในเรื่องสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ดำเนินการครั้งนั้น
เริ่มด้วยการจัดนิทรรศการและทำสโลโก้เผยแพร่ เพื่อบอกให้คนรู้ว่าจะเกิดความเสียหายต่อธรรมชาติ
เผยแพร่มากขึ้นจนเกิดเป็นชมรมเพื่อเชียงใหม่ขึ้นมาและมีการรวมตัวกันของคนที่มีความรู้สึกใน
เรื่องเดียวกัน ต่อสู้อย่างสงบและให้ข้อมูลแก่ทางราชการ สื่อมวลชนอย่างถูกต้อง จนการคัดค้านการ
สร้างกระเช้าไฟฟ้าเป็นผลสำเร็จ ต่อมาเมื่อเชียงใหม่มีปัญหาอาคารสูง ชมรมจึงได้รณรงค์ต่อต้าน
เพื่อผลักดันให้เกิดกฎหมายควบคุมการก่อสร้างอาคารสูงในเขตเมืองเชียงใหม่ เพราะขณะนั้น
เทศบาลถือว่าไม่มีข้อห้ามเมื่อขออนุญาตก่อสร้างก็ต้องอนุญาต ประกอบเศรษฐกิจขยายตัวทำให้เกิด
อาคารสูงขึ้นจำนวนมาก ในช่วงนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัด ดร. ไพรัช เศรษฐินทร์ เข้าใจปัญหา
มากจึงพยายามแก้ไขปัญหา ผลักดันให้ออกกฎกระทรวงควบคุมการก่อสร้างอาคารสูงพื้นที่ที่อยู่ใกล้
วัดกับแม่น้ำปิงขึ้นมาเพื่อเป็นการอนุรักษ์เมืองโบราณอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่งดงาม ภายหลังจาก
กระแสที่จะอนุญาตให้มีการก่อสร้างอาคารสูงขึ้นมาอีกแต่อยู่ในช่วงที่กระแสต่อต้านยังมีอยู่จึงระงับ
ไป แต่ก็มีฝ่ายสนับสนุนอาคารสูงคอยผลักดันอยู่ ชมรมเพื่อเชียงใหม่ต้องพยายามติดตาม เนื่องจาก
ชมรมนี้เป็นชมรมเล็ก ๆ ถ้าไม่มีผู้บริหารระดับสูงสนับสนุนงานจะสำเร็จยาก และเพื่อให้
ชุมชนรู้จักการจัดการทรัพยากรด้วยตนเองต้องผลักดันให้ชุมชนเกิดการตั้งกลุ่มและออกกฎระเบียบ
จะเห็นได้ว่าช่วงก่อนการปิดสัมปทานป่านั้น ปัญหาป่าไม้เริ่มวิกฤต ป่าไม้ ต้นน้ำลำธารในภาค
เหนือถูกทำลายไปมาก จึงได้ร่วมกับกลุ่มสตรีซึ่งสมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ.เริ่มพัฒนาขึ้นคือชมรมกำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน 9 จังหวัดภาคเหนือที่เป็นผู้หญิงล้วน ๆ จัดสัมมนาขึ้นเป็นครั้งแรกในภาคเหนือ รวม
ตัวกันเริ่มก่อตั้งชมรมโดยมีสตรีใน 9 จังหวัด เน้นการปลูกป่า มีรองประธานเป็นผู้หญิงที่อยู่อำเภอ
เวียงสา จังหวัดน่าน เป็นคนผลักดันให้กลุ่มชาวบ้านเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ปกป้องป่าโดย

ไม่ให้มีการทำสัมปทานป่าในพื้นที่ เป็นจุดเริ่มต้นของผู้หญิงที่มีส่วนรักษาทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน บางพื้นที่เป็นพื้นที่ต้นน้ำ จึงจัดอบรมให้ชุมชนรู้จักวิธีวางแผน การจัดทำแผนงาน โครงการ ส่งเสริมให้ชาวบ้านตั้งฝ่ายต่างๆขึ้นมา จัดระเบียบการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นระบบด้วย แผนงานที่ชุมชนทำขึ้นเอง เช่น กลุ่มรักป่าเชียงดาว แต่ละฝ่ายจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านของตนเอง มีกฎระเบียบของหมู่บ้าน ป่าชุมชนจะมีพื้นที่กี่ไร่ หมู่บ้านควรมีพื้นที่เท่าใด ชาวบ้านจะจัดการกันเองโดยตั้งกรรมการขึ้นมาตรวจตราดูแลเอง มีทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เข้าไปช่วยเหลือ การปล่อยของเสียออกจากโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองลงสู่แม่น้ำลำคลอง การจัดการจะมีวิธีคือ ผลักดันให้ชุมชนข้างลำน้ำมีกฎระเบียบต่าง ๆ มิให้โรงงานปล่อยน้ำเสียลงน้ำ

ผู้นำสตรีบางท่านจะใช้โอกาสในฐานะที่เป็นกรรมการสมาคมต่างๆ เสนอแนวทางแก้ไข เช่น เมื่อครั้งสถาปนากองค์การสวนสัตว์เชียงใหม่ได้ออกแบบขยายพื้นที่เป็นสวนสัตว์เปิดเสนอต่อ คณะกรรมการ เมื่อพิจารณาแล้วได้เสนอความเห็นไปว่าการออกแบบควรคำนึงถึงการจัดการขยะ ด้วยเพราะปริมาณขยะที่จะเกิดขึ้นแต่ละวันจะมีจำนวนมาก ในขณะที่การออกแบบนั้นมองข้าม ปัญหาไป จนในที่สุดมีการแก้ไข นอกจากนี้ยังใช้บทบาทของสมาคมเสนอแนวคิดในการจัดการ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้สมาคมประกอบด้วยคนหลายสาขาอาชีพ เช่น แพทย์ พยาบาล นักธุรกิจ อาจารย์ ขณะนี้มีสมาชิก 300 กว่าคน เมื่อออกทำงานตามหมู่บ้านพบปะประชาชนจะเน้นเรื่องการพัฒนา คุณภาพชีวิตผู้หญิงให้พึ่งตนเองได้

3.4.2 ผู้นำสตรีนักวิชาการผู้นำเสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนหรือภาครัฐว่า ต้องสร้างความเข้าใจในระดับรัฐบาลว่าสิ่งแวดล้อมสำคัญอย่างไร จะรักษาอย่างไร ความสำเร็จขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้มีอำนาจควบคุมดูแลด้วย และข้อเท็จจริงก็คือชุมชนใกล้ป่าสามารถรักษาป่าไว้ได้ดีกว่ารัฐ ทุกวันนี้มีความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ฝ่ายรัฐบาลเห็นว่ามีการป่าไม้ดูแลป่าไม้ไม่อยู่ทำให้ดีกว่าชาวบ้าน กล่าวหาว่าชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่า แต่จากการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่าสาเหตุของการสูญเสียป่านั้นมาจากจากนโยบายของรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมต้องให้ท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบและรัฐบาลให้การสนับสนุน

จากการศึกษาวิจัย เรื่องป่าชุมชน 5 ภาค วิจัย ภาคเหนือตอนบน ภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ เพื่อศึกษาว่าในแต่ละภาคสาเหตุอะไรที่ทำให้ป่าถูกทำลายมากที่สุด และปัจจัยใดเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาป่าได้ดีที่สุด ปรากฏว่าภาคเหนือมีชุมชนดั้งเดิมอยู่มาก ชาวบ้านจึงรักษาป่าได้ดี ภาคอีสานมีพระสงฆ์ช่วยชุมชนในการรักษาป่า ภาคกลางลำบากกว่าเพื่อน จากการวิจัยพบว่าชุมชนมีลักษณะที่เรียกว่าร้อยพ่อพันแม่ อพยพเข้าไปทำไร่อ้อย ไม่มีชุมชนดั้งเดิม เข้มแข็งสามารถดูแลทรัพยากรได้ ข้อสรุปคือชาวบ้านมีวิธีรักษาป่าได้ดีกว่ารัฐ เพราะว่าต้องใช้ป่า

ในการยังชีพ หาเห็ด หน่อไม้ ของป่ามาใช้ในชีวิตประจำวัน จนเรียกได้ว่าป่าเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตของชาวบ้าน เขาย่อมไม่ทูปหมือข้าวตัวเอง และเรื่องป่าชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เราเสนอแนะต่อองค์กรพัฒนาเอกชนและรัฐบาล เพื่อผลักดันให้ป่าชุมชนที่ชาวบ้านทำกันอยู่มีกฎหมายรองรับ เพราะขณะนี้ป่ายังเป็นของรัฐบาลอยู่ในทางปฏิบัติชาวบ้านเท่านั้นที่เข้าไปดูแล เราต้องการให้มันถูกกฎหมาย ให้ออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน และเมื่อมีการแถลงผลการวิจัยได้เชิญเจ้าหน้าที่ระดับสูงของกรมป่าไม้มารับทราบแล้วว่า แต่ละภาคค้นพบสาเหตุการสูญเสียพื้นที่ป่าเพราะอะไร ซึ่งเขาก็เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่ก็เหมือนกับการทำหน้าที่ของนักวิชาการแล้วว่า ได้ให้ข้อมูลย้อนเข้าไปในกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลผู้มีอำนาจ ในที่สุดร่าง พระราชบัญญัติป่าชุมชน จึงมี 2 ร่าง ฉบับหนึ่งของกรมป่าไม้ อีกฉบับหนึ่งขององค์กรพัฒนาเอกชน แม้ยังไม่ได้อัศจรรย์แต่มันก็คือผลงานในการทำงานในพื้นที่ของนักวิชาการ บางท่านเน้นการมีส่วนร่วมของสตรีในระบบการเมืองโดยกล่าวว่ารัฐต้องทบทวนนโยบายการพัฒนาประเทศเน้นการคุณภาพชีวิตของคนเป็นหลัก หรือจะเลือกเอาความมั่งคั่งโดยที่ไม่คำนึงถึงความสุขของประชาชน สังคมที่ผ่านมากำหนดคนโยบายบริหารประเทศโดยเลือกคนเป็นตัวแทนเข้าไปประสบความสำเร็จเพราะว่าผู้แทนที่เลือกเข้าไปในสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวแทนของรัฐกิจ เป็นตัวแทนของคนที่ใช้ทรัพยากร ดังนั้นเราก็ต้องเริ่มตั้งคำถามแล้วว่า วิธีการประชาธิปไตยเลือกตัวแทนเข้ามาใช้ทางออกที่ดีที่สุดหรือไม่

การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ต้องสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนให้รู้เท่าทันว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคืออะไร เพื่อให้ได้เตรียมตัวว่าจะตอบรับสถานการณ์อย่างไร ควรมีหน้าที่ในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาลอย่างไร วิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้ผล จะต้องใช้บทบาททางการเมืองด้วย เพราะทำให้สามารถกำหนดนโยบายหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การวางแผนดูแลสิ่งแวดล้อมในชนบทของตัวเองได้ ดังนั้นต้องส่งเสริมให้ผู้หญิงมีบทบาทในระบบการเมือง จะได้ใช้ทักษะของผู้หญิงที่รักธรรมชาติเข้าไปจัดการวางแผน พัฒนาชุมชนที่มีสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้อง และในฐานะประชาชนต้องรู้ว่าสิทธิหน้าที่ขอบเขตตรงไหนที่สามารถเคลื่อนไหว มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมควรผ่านเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว และที่สำคัญคือรัฐต้องทำความเข้าใจกับประชาชน เพราะการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่สามารถอาศัยภาครัฐเพียงลำพัง ทักษะของภาครัฐจะขัดแย้งกับความเป็นจริง กรณีเช่น คนกับป่า ในทักษะของรัฐ คนกับป่าอยู่ด้วยกันไม่ได้ แต่ทักษะของชาวบ้านคนกับป่าอยู่ด้วยกันได้ ถ้าจะไม่ใช่มีความขัดแย้ง รัฐกับชาวบ้านต้องหาข้อยุติกันว่าหากใช้วิธีชาวบ้านจะเป็นอย่างไร ใช้วิธีของรัฐจะเป็นไปได้จริงแค่ไหน และทฤษฎีที่รัฐเสนอ ชาวบ้านมีความเห็นด้วยหรือโต้แย้งอย่างไร ถ้ารัฐยังเป็นผู้สั่งการจากบนสู่ล่าง วางแผนโดยคนกลุ่มหนึ่งจะล้มเหลว นอกจากนี้ในปัจจุบันเรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ได้มีแค่รัฐกับชุมชนเท่านั้นที่จะเข้าไปจัดการให้ดีขึ้น ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่

ทำงานด้านนี้ด้วย ดังนั้นทุกองค์กรที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องมาปรับความคิดเข้าด้วยกัน
ในแนวคิดของประชาสังคมเพราะขณะนี้ก็มีลักษณะต่างคนต่างทำ

3.4.3 ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีการนำเสนอแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนว่าชาวบ้านต้องรวมตัว
กันเป็นกลุ่มเพื่อต่อรองกับหน่วยงานราชการให้ได้งบประมาณเข้ามามาก ถ้าต่างคนต่างทำโอกาสที่
จะได้รับการสนับสนุนมีน้อย เมื่อชุมชนมีปัญหาขาดแคลนน้ำ กลุ่มแม่บ้านหาวิธีการจัดการน้ำโดย
การส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้จัดงบประมาณขุดลอกคลอง
ลำน้ำด้วยแรงงานในชุมชน และเหตุที่น้ำแห้งแล้งไปเพราะการตัดไม้ทำลายป่า ดังนั้นจึงช่วยรณรงค์
ส่งเสริมการปลูกป่าด้วยทุกครั้งที่มีกิจกรรมในวันสำคัญ ประกอบกับการที่หมู่บ้านประกอบอาชีพ
แกะสลัก ทำให้มีการตัดไม้มาก คิดแต่จะขายไม้ไม่คิดถึงผลกระทบทำให้ต้นน้ำถูกทำลาย ทุก
หมู่บ้านจึงช่วยกันขุดลอกคลองตั้งแต่ปี 2526 หลังจากขุดคลอง แล้วปัญหาเรื่องน้ำเริ่มดีขึ้น แต่ก็
พยายามรณรงค์ทุกบ้านที่แม้จะใช้น้ำประปาทั้งหมดทุกบ้านต้องประหยัด ส่วนเรื่องการจัดการ
ขณะนั้น ในฐานะที่เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เสนอโครงการให้องค์การบริหารส่วน
ตำบลออกข้อบังคับว่าแต่ละครอบครัวต้องทำหลุมทิ้งขยะขึ้น ห้ามทิ้งขยะตามที่สาธารณะ ถ้าฝ่าฝืน
ปรับคนละ 500 บาท ผู้นำสตรีบางท่านในฐานะที่เป็นผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านเสนอแนวทางต่อชาวบ้าน
จนสามารถผลักดันให้ชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านขึ้นได้เมื่อปี 2539 เริ่มต้นมี
สมาชิก 35 คน เงินออม 3,350 บาท ปัจจุบันมีสมาชิก 145 คน เงินออม 200,000 บาท เหตุที่ตั้งกลุ่ม
ออมทรัพย์ขึ้นมาไว้วัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักออมเงิน เอาเงินออมจากคนรวยให้คนจนกู้ ต่อ
มาเมื่อต้นปี 2540 จึงได้ขยายงานเป็นร้านค้าชุมชนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น กลุ่มผลิต
แหมม จำหน่ายแหมม กลุ่มผลิตแชมพูปลอดสารเคมี จำหน่ายแชมพูสระผม และบพเรียนเดียวกันนี้
ผู้นำสตรีบางท่านได้ใช้วิธีการเดียวกัน โดยเล่าว่าหากจัดกิจกรรมจัดการสิ่งแวดล้อมโดยตรง
ชาวบ้านจะสนใจน้อย ดังนั้นจึงเน้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ผลิต
ภัณฑ์ในหมู่บ้านเพื่อเป็นการสร้างรายได้แก่ กลุ่มสตรี เช่น กลุ่มสตรีแปรรูปมะขามเป็นมะขามกวน
และมะขามแช่อิ่ม มีรายได้เป็นเงินกองทุนของหมู่บ้านเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้อีกหลายทาง การ
นำเสนอแนวทางปฏิบัติของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านต่อชุมชนที่น่าสนใจ คือ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม
เฉพาะหน้าด้วยการรวมพลังมวลชน เช่น ปัญหาน้ำแห้งในฐานะผู้นำสตรีจะระดมแรงงานชาวบ้าน
นำกระสอบทรายมากั้นน้ำไว้เป็นช่วงๆ เพื่อไม่ให้ น้ำแห้งในหน้าแล้ง ทางอำเภอจะจัดกระสอบให้
ใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลและแรงงานชาวบ้านช่วยกัน แต่จะกั้นน้ำไว้ใช้คน
เดียวไม่ได้เพราะว่าต้องใช้น้ำในการเกษตร ชาวบ้านเสร็จจากปลูกข้าวก็จะปลูกถั่วเหลือง ตอนนั้น
เป็นหน้าฝนไม่มีปัญหาเรื่องน้ำ แต่พอปลูกถั่วเหลืองจะไม่มีน้ำใช้เลย ชาวบ้านต้องใช้น้ำบาดาลใน
การบริโภค และกั้นน้ำแม่ริมไว้ใช้ในการเกษตร

เรื่องสิ่งแวดล้อมอีกเรื่องหนึ่งคือพอบ้านเมืองเจริญ ถนนหนทางดีก็จะมีรถมาดูดทรายในน้ำปึงเป็นช่วงๆ ซึ่งน้ำปึงจะติดกับน้ำแม่ริมโดยราชการอนุญาต พอดูดทรายที่น้ำปึง ทรายจากน้ำแม่ริมจะไหลตามไปด้วย เกิดผลกระทบตลิ่งแม่น้ำพัง แม่น้ำไม่มีทราย เมื่อก่อนชาวบ้านจะขนทรายจากแม่น้ำเข้าวัดในช่วงสงกรานต์เป็นประจำทุกปี แต่ปัจจุบันไม่มีทรายให้ขนต้องไปหาซื้อจากที่อื่น รวมทั้งซื้อทรายมาใช้สร้างบ้านด้วย การแก้ปัญหาเรื่องนี้จึงได้นำชุมชนใช้กำลังชาวบ้านรวมตัวกันต่อต้าน หากว่ามีการดูดและขนทราย ก็จะสั่งให้ปิดถนนเข้ามาทำไม่ได้ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีรายได้น้อย ไม่มีเงินซื้อที่ทิ้งขยะ วิธีการจัดการในแต่ละบ้านก็คือ เผาขยะ โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีเตาเผาขยะ 1 เตา แยกขยะ เก็บขวดเอาไว้ขาย แต่มีปัญหา เช่น กระจ็องยาม่าแมลงจะไม่มีคนรับซื้อคืน ซึ่งเป็นปัญหามากเพราะกำจัดยาก ขยะบางส่วนนำมาใช้ใหม่ ส่วนโพงชาวบ้านจะไม่ใช้เลยเพราะว่ารู้แล้วว่าย่อยสลายยากและไม่จำเป็นต้องใช้ และเพื่อให้การรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นไปได้ง่าย ในฐานะผู้นำสตรีได้แบ่งชุมชนเป็น กลุ่มหรือเป็น หมวด ให้รับผิดชอบในการปลูกป่า รักษาป่า ขยะ แบ่งความรับผิดชอบเป็นหมวดๆ ตามพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ชุมชน 3 หมู่บ้าน แบ่งเป็น 8 หมวด เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและกลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการก็จะแจ้งไปที่หมวด

3.5 สรุปลวิธีการของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

จะเห็นได้ว่าผู้นำสตรีมีวิธีการในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ดังนี้

3.5.1 การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การฝึกอบรมด้วยการจัดค่ายอนุรักษ์ธรรมชาติ จัดอบรมเครือข่ายสตรี จัดสัมมนา ดูงานและจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ ใช้การประชุมกลุ่ม การบรรยาย เป็นการถ่ายทอดแก่ประชาชนให้มีความรู้ สร้างจิตสำนึกในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีนักวิชาการใช้การเผยแพร่ผลงานการศึกษาวิจัยชุมชน การฝึกอบรมเพื่อจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และการพัฒนาครูแกนนำเป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมสู่ชุมชน เน้นทั้งภาครัฐและประชาชน

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้การประชุมกลุ่มแม่บ้าน การประสานจากภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนขอรับการสนับสนุนงบประมาณและวิทยากรมาเผยแพร่ให้ความรู้ ฝึกอบรม ฝึกอาชีพ ดูงาน เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.5.2 การวางแผน

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การวางแผน กำหนดแผนงาน โครงการ เป็นวิธีการ

จัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากโครงการเรารัก
 คอยสุเทพ แผนการฟื้นฟูพื้นที่สีเขียวริมฝั่งแม่น้ำปิง แผนงบประมาณกองทุนรักป่า การสำรวจสภาพ
 ปัญหาเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ผู้นำสตรี
 นักวิชาการเสนอว่าการถ่ายทอดความรู้สิ่งแวดล้อมแก่กลุ่มเป้าหมายต้องวางแผนศึกษาสภาพปัญหา
 ของชุมชนก่อน หรือศึกษาวิจัยให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหาที่ชัดเจน ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะ
 ใช้กระบวนการวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในแต่ละปี รวมทั้งการเสนอแผนงาน
 โครงการสิ่งแวดล้อมต่อองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ด้วย

3.5.3 การสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนบางท่านใช้การตรวจเลือดหาสารปนเปื้อน เป็นวิธีการสร้าง
 แรงจูงใจให้ชาวบ้านเห็นผลกระทบจากสารพิษ เพื่อให้ชาวบ้านลดการใช้สารเคมี การให้ทุนการ
 ศึกษาแก่ชาวเขาเพื่อจูงใจให้ศึกษาเล่าเรียนมีความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้นำสตรี
 นักวิชาการ ใช้การศึกษาวิจัยเป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 เพราะจะช่วยให้มีความเข้าใจและมีคนสนใจประเด็นนี้มากขึ้น และผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้
 กิจกรรมสร้างรายได้ การส่งเสริมกลุ่มอาชีพ การหาเงินทุนอุดหนุน การประชาสัมพันธ์ เป็นวิธีการ
 สร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3.5.4 การเป็นผู้นำเสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนหรือภาครัฐในการจัดการ คุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอแนวคิด หรือแนวทางปฏิบัติ เพื่อจัดการคุณภาพ
 สิ่งแวดล้อมหลายประเด็นที่สำคัญคือ รัฐต้องผลักดันแรงงานต่างด้าวเพื่อลดจำนวนประชากร การ
 ประกอบกิจการทอผ้าพันธุพื้นเมืองและช้อมด้วยสิทธรมชาติโดยใช้แรงงานในท้องถิ่น บางท่านมี
 วิธีการจัดการที่แตกต่างออกไป คือ เมื่อการแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมายก็จะ
 แสวงหาการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูงในการผลักดันกฎหมายควบคุม เมื่อจำเป็นต้องคัดค้านก็
 จะเป็นผู้เสนอแนวทางการปฏิบัติต่อชุมชน จนสามารถรวมพลังประชาชนเคลื่อนไหวได้ รวมถึง
 การผลักดันให้ชุมชนออกกฎระเบียบจัดการทรัพยากร

ผู้นำสตรีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด หรือแนวทางปฏิบัติเน้นไปที่การแก้ไขภาครัฐว่า รัฐ
 บาลต้องให้ความสำคัญกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทบทวนนโยบายการพัฒนาประเทศจาก
 มุ่งไปสู่การสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจหันกลับมาเน้นคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ต้อง
 เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน โดยเฉพาะส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการพัฒนาและระบบ

การเมืองเพื่อจะได้มีโอกาสในการจัดการทรัพยากรได้ แนวทางการแก้ไขต้องร่วมมือกันระหว่างรัฐ ประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน และที่สำคัญคือการเสนอร่างพระราชบัญญัติป่า ชุมชนที่มีหลักการสำคัญให้ชุมชนมีสิทธิจัดการป่าไม้ด้วยตนเอง เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

และท้ายสุดผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านได้เสนอแนวคิด หรือแนวปฏิบัติเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนว่า ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อเป็นพลังต่อรองงบประมาณกับรัฐ การเสนอโครงการจัดการขยะโดยออกข้อบังคับขององค์การบริหารส่วนตำบลให้แต่ละครอบครัวต้องทำหลุมทิ้งขยะ เสนอแนวทางการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการสร้างอาชีพ จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และส่งเสริมให้ใช้ผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านเพื่อสร้างรายได้ กรณีที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าเพราะขาดแคลนน้ำจะรวมตัวกันใช้กระสอบทรายกันแม่น้ำไว้ใช้ชั่วคราว และหากเป็นกรณีที่ชุมชนเดือดร้อนในการจัดการทรัพยากรเพราะว่ารัฐยังใช้อำนาจจัดการทรัพยากรอยู่ โดยเฉพาะกรณีการอนุญาตให้ดูดทรายจนเกิดผลกระทบต่อชุมชน ผู้นำสตรีจะจัดการรวมพลังมวลชนใช้ความเด็ดขาดปิดถนนมิให้มีการขนทรายไปได้ และเพื่อให้การจัดการเป็นไปได้ง่าย ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะแบ่งชุมชนเป็น กลุ่มหรือเป็นหมวด ให้รับผิดชอบ ในกิจกรรมการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ

4. กระบวนการสร้างเครือข่ายและวิวัฒนาการของเครือข่ายในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำสตรี

4.1 ข่ายความร่วมมือของผู้นำสตรี

ในเรื่องของการปฏิสัมพันธ์กัน และวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร งบประมาณหรืออื่นๆ เพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีดังนี้

4.1.1 ลักษณะของการปฏิสัมพันธ์

ผู้นำสตรีมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นได้แก่ การไปมาหาสู่กัน การปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยใช้การฝึกอบรม สัมมนาเป็นเครื่องมือ ดังที่ให้ข้อมูลว่า ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนกล่าวถึงลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายว่าสมาชิกชมรมส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นอยู่แล้ว นอกจากงานสอนจะมีงานวิจัยที่ต้องไปประสานงานกับคนอื่น การไปพบปะกันจึงทำให้รู้จักกัน เมื่อแต่ละคนมีวัตถุประสงค์ร่วมกันจึงเกิดการรวมกลุ่มและการประสานงานข้ามกลุ่ม การขยายเครือข่ายจะใช้วิธีการบอกต่อ และชักชวนคนในหมู่บ้านเดียวกันมาทำ โดยคนที่ผ่านการอบรมแล้วจะไปถ่ายทอดต่อไปเป็นการสร้างเครือข่ายของเขาเอง ผู้นำสตรีบางท่านกล่าวถึงการสร้างเครือข่ายว่า เป็นเครือข่ายการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยในฐานะผู้นำสตรีได้รับเชิญไปบรรยายให้กลุ่มต่างๆ ฟังเพื่อการติดต่อ

กลับอย่างไม่เป็นทางการเป็นประจำ บางท่านกล่าวว่า กิจกรรมปกติของชมรมเน้นประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ และเนื่องจากเน้นกับเด็กจึงมีผลพลอยได้คือต้องไปสัมผัสกับครูในโรงเรียนต่างๆ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะมูลนิธิ วาย.เอ็ม.ซี.เอ.ซึ่งสนใจงานสิ่งแวดล้อมเน้นการทำงานกับเด็กอยู่แล้ว การทำงานร่วมกันมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งเร้าให้ครูสนใจด้านสิ่งแวดล้อมถ่ายทอดต่อเด็กให้ขยายเครือข่ายต่อไป โดยมูลนิธิจะสนับสนุนงบประมาณ วัสดุสิ่งของ วิทยากร ให้แก่ชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ส่วนเรื่องกิจกรรมการเข้าค่ายนั้นบางท่านไม่เน้นเฉพาะสิ่งแวดล้อมอย่างเดียวเน้นเรื่องอื่นด้วย การเข้าค่ายเป็นการนำเด็กไปสัมผัสกับธรรมชาติ และประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอย่างไร เด็กมีแนวคิดเรื่องป่า ขยะ ทรัพยากรอย่างไร จากนั้นสมาคมจะส่งเอกสารต่างๆ ไปให้แต่ละโรงเรียนให้ครูช่วยพัฒนาเด็กต่อไป

ผู้นำสตรีนักวิชาการกล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์กันในเครือข่ายว่า การสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง แต่ละกลุ่มสตรีจัดฝึกอบรมกันเอง แล้วให้กลุ่มต่างๆ มารับความรู้จากศูนย์สตรีซึ่งเป็นเสมือนศูนย์กลางอีกทีหนึ่ง ความสัมพันธ์ของเครือข่ายของนักวิชาการเรื่องนี้เป็นเครือข่ายทางวิชาการ หรือทางความคิด

4.1.2 วิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร หรืออื่นๆ

ผู้นำสตรีมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรืออื่นๆที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมว่า การสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมของชมรมเพื่อเชียงใหม่ นั้น วิธีการที่ทำก็คือชักชวนดึงคนนั้นคนนี้มา อาจจะใช้วิธีปากต่อปาก หรือบางคนเข้ามาร่วมโดยความสนใจของตนเอง จัดประชุมและเผยแพร่กิจกรรมให้เกิดการบอกปากต่อปากต่อไป แต่ถ้ามีประชุมใหญ่จะทำป้ายโปสเตอร์และอาจจะมีคนไปเชิญสื่อมวลชนมาทำข่าว ช่วยกันทำหลายฝ่าย การทำนิตยสารก็ต้องการคอยตัดเก็บข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ ไร่คอยติดตามติดต่อไป บางท่านมีวิธีการทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกัน จะทำให้เกิดพลัง และมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปช่วยเหลือ ชุมชนหลายพื้นที่ที่ไม่มีหน่วยงานเข้าไปดูแล องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มก็มีเกษตรกรชุมชนเข้าไปช่วยเหลือ นำงบประมาณต่างๆ ไปสนับสนุนสานต่อเกิดเป็นเครือข่ายของชุมชนเอง ควรเริ่มด้วยการจัดตั้งเป็นศูนย์ชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสนใจด้านเดียวกัน เช่น กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มแหวน กลุ่มทำราวตากผ้า บางท่านจะพยายามผลักดันให้เกิดเป็นเครือข่ายระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล เมื่อมีการรวมกลุ่มขึ้นมาหลายๆกลุ่มแล้วให้โอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ด้วยการจัดสัมมนาระหว่างผู้นำกลุ่มต่างๆ กลุ่มนักเรียน กลุ่มเยาวชน ก็สามารถขยายเครือข่ายระดับโรงเรียน ระดับชุมชนไปเป็นระดับเขต เน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมตามสภาพปัญหาในพื้นที่ บางกลุ่มเน้นเรื่องทรัพยากรป่าไม้ เช่น ที่อำเภอดอยเต่าจะเน้นการอนุรักษ์ทะเลสาบดอยเต่าที่อยู่ใกล้ป่า

โรงเรียนในเมืองเน้นเรื่องขยะ น้ำเสีย ปัญหาสารเคมี โดยประสานกับศูนย์สตรีชาวนา ที่อำเภอ คอยสะเกิดส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษ ด้วยการฝึกอบรมตามโครงการ แผนงาน ที่ส่งเสริม การเกษตรปลอดสารพิษ เกี่ยวกับการสร้างกลุ่มนั้นบางท่านมิได้เน้นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เน้นทั้งกลุ่ม ครัว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมกลุ่มใหญ่ แบ่งกลุ่มย่อย โดยการส่งเสริมด้านความเข้มแข็ง แนวคิด การศึกษาแล้วให้กลุ่มเหล่านั้นนำไปขยายเครือข่ายของแต่ละกลุ่ม ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจ ในเครือข่ายของกลุ่มเอง งบประมาณการฝึกอบรม สัมมนา ฐานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มูลนิธิ วาย.เอ็ม.ซี.เอ.เป็นผู้สนับสนุน และการสร้างเครือข่ายจะใช้วิธีบอกต่อกันและใช้วิธีนัดเป็นชั้น เป็นตอน โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ เข้าไปดูพื้นที่จริง ทดลองปฏิบัติจริงด้วย และใช้วิธีการไป สังเกตคนที่ใช้สารว่าเป็นอย่างไรและให้คนเหล่านั้นพูดให้ฟัง เพื่อให้เขายอมรับ เลิกใช้สารเคมี ให้ ใช้ปุ๋ยปลอดสารพิษ โดยได้รับการสนับสนุนจากคุณพัชรินทร์ ผู้นำสตรีบางท่านได้รับรางวัลจึงได้ นำเงินดังกล่าวไปจัดอบรมชาวบ้านที่สนใจเรื่องผักปลอดสารพิษ โดยประสานไปยังคุณพัชรินทร์ มูลนิธิ วาย.เอ็ม.ซี.เอ มาสนับสนุนวิทยากรและงบประมาณ เข้าค่ายอบรม 2 วัน 1 คืน ฐานการ ปลูกผักปลอดสารพิษโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย บางท่านให้ข้อมูลว่าการสร้างเครือข่ายนั้นไม่ได้เน้นใน เรื่องสิ่งแวดล้อมแต่เป็นเรื่องการพัฒนาสตรี ครั้งแรกจึงใช้วิธีคัดเลือกตัวแทนกลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านละ 2-3คน มาอบรม

ส่วนกิจกรรมการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนนั้น ทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่ กระทรวงศึกษาธิการบังคับให้เป็นกิจกรรมเลือก ได้แก่ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี โดยกิจกรรม 3 ประเภทหลังเป็นของราชการ มีตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย สมาคมจะประสานไปตามโรงเรียนต่างๆ ที่สนใจในกิจกรรมนี้ แล้วจะจัดเป็นกลุ่มไปทำกิจกรรมในโรงเรียน โดยมากผู้นำกลุ่มจะนำไปถ่ายทอดให้สมาชิกกลุ่ม อีกต่อหนึ่ง ส่วนคราวที่จัดฝึกอบรมให้สตรีอำเภอฮอดแล้ว กลุ่มสตรีอำเภอจอมทอง ทราบข่าวก็เชิญ สมาคมฯ ไปบรรยายเกี่ยวกับการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากนั้นก็พามาดูงานที่ร้านค้าของ กรรมการสมาคมว่าจะสามารถทำอะไรได้บ้าง เป็นการขยายเครือข่ายกว้างออกไป

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างเครือข่าย คือ โดยทั่วไป หากจะมีการฝึกอบรมเรื่องใด ศูนย์สตรีจะแจกเอกสาร ออกประกาศทางวิทยุ หนังสือพิมพ์และแจ้ง ข่าวผ่านเครือข่าย ซึ่งดีกว่า เพราะเครือข่ายในชุมชนจะเลือกคนมาฝึกอบรมได้เหมาะสมกว่า ลักษณะงานที่ทำให้เครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมนั้นทำงานในลักษณะตั้งรับ โดยเป็นแหล่งข้อมูลกลาง ให้เครือข่ายต่างๆเข้ามาปรึกษาหาข้อมูล เช่น การพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับการจัดการคุณภาพ สิ่งแวดล้อมก็ได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลกลางให้ บางท่านมีวิธีการแตกต่างไป คือ ใช้ศูนย์ สิ่งแวดล้อมศึกษาในแต่ละจังหวัด แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเริ่มตั้งแต่ระดับเขตลงไปที่ศูนย์ของ

จังหวัด จากศูนย์ถึงจังหวัดลงไปตามโรงเรียนต่างๆ โดยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้วยการสื่อเรื่อง
 สิ่งแวดล้อมผ่านแผนการสอน เน้นเรื่องการจัดการขยะในเมือง ขณะนี้วิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาจริงๆ
 ยังไม่มี เพียงแต่สอดแทรกเข้าไปในวิชา แม้จะมีคำว่าสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ในวิชาสังคมศึกษาแต่ไม่
 ได้พูดถึงทั้งหมด ครูอาจารย์ที่เป็นแกนนำเรื่องนี้จะคัดเลือกจากคนที่สอนสิ่งแวดล้อมหรือวิชาไหน
 ก็ได้ ที่สนใจด้านสิ่งแวดล้อม เพราะถือว่าทุกวิชาต้องสนใจสิ่งแวดล้อม เรื่องหลักสูตรมีหลักการ
 เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาแล้วแต่การที่จะนำไปบูรณาการนั้นไม่จำกัด จุดประสงค์รายวิชาแล้วจะ
 หยิบยก เอาตรงไหนใส่เข้าไปก็ได้ ในศูนย์ที่เขตการศึกษามีเจ้าหน้าที่เพียง 4-5 คน เจ้าหน้าที่ศูนย์
 ไม่สามารถลงไปถึงโรงเรียนในแต่ละจังหวัดได้ จึงให้ศูนย์สิ่งแวดล้อมการศึกษาจังหวัด เป็น
 เครือข่ายทำการนิเทศแทน

ผู้นำสตรีท่านหนึ่งจะใช้วิธีการจัดอบรมทบทวนเพื่อตรวจสอบสมาชิกในเครือข่าย เช่น
 การจัดประชุมสัมมนาผู้นำสตรีเพื่อทบทวนบทบาทสตรีว่าควรก้าวไปสู่จุดใดต่อไปเพื่อที่แต่ละคน
 จะได้ออกไปเคลื่อนไหว ตอนนั้นศูนย์จะได้ข้อมูลว่าที่ อำเภอฝาง มีใครบ้าง กลุ่มใดบ้าง ที่แพร่
 น่าน มีใครบ้าง และเครือข่ายตรงนั้นอาจจะติดต่อถูกข่าย เพราะฉะนั้นจะไม่มีสมาชิกที่แน่นอน
 ภารกิจของศูนย์ จึงเป็นการสร้างผู้นำสตรี มีคนทำงานในศูนย์จริงๆ เพียง 3-4 คน ปัญหา
 อุปสรรคในการทำงานคือในศูนย์สตรีมีคนทำงานน้อย เพราะลักษณะงานของศูนย์เป็นการศึกษา
 นอกกระบวน แต่บุคลากรในคณะศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่มีความสนใจแต่การศึกษาในระบบ ไม่มีผล
 ตอบแทนเป็นตัวเงิน คนที่มาทำงานตรงนี้มีความรู้ลึกซึ้งอย่างเดียวว่ามีความสนใจร่วมกัน และได้
 ประโยชน์ที่เป็นความรู้ที่จะมาเชื่อมต่อการเรียนการสอน ดังนั้น เครือข่ายในหมู่นักวิชาการจะเป็น
 เครือข่ายทางความคิด จะมีการแลกเปลี่ยนเป็นช่วงๆ เพื่อเชื่อมโยงกัน การขยายเครือข่ายต่อไปจะ
 เป็นงานที่ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล แล้วศูนย์จะส่งเสริมผู้หญิงให้สามารถเข้าไป
 จัดการสิ่งแวดล้อมเรื่องเอดส์หรือสุขภาพ การศึกษา ตรงนั้นก็จะเป็นเรื่องเฉพาะที่จะแตกสาขาออกไป
 ไป แต่ช่วงนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของกำลังคน ซึ่งจะหาทางแก้ไขด้วยการหานักศึกษาลงไปช่วย
 ศึกษาเพื่อเรียนรู้จากพื้นที่จริง

วิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีอยู่ว่า เริ่มจากทางราชการมา
 ช่วยแนะนำผลักดันตั้งเป็นเครือข่าย จากหมู่บ้าน ตำบล รวมตัวกันถึงระดับจังหวัด เหตุที่ทางราชการ
 มีส่วนช่วยเหลือเพราะว่าตอนเริ่มต้นเป็นเพียงกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เมื่อมีหน่วยงาน เช่น พัฒนา
 ชุมชน สาธารณสุข การศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาจึงเน้นเรื่องเกษตรอย่างเดียวไม่ได้ กลุ่มแม่บ้านจึง
 รวมตัวกันเป็นองค์กรเดียวคือกลุ่มสตรีแม่บ้านอำเภอที่ทำงานเกี่ยวข้องกับทุกเรื่อง ทำให้ง่ายต่อการ
 บริหารงาน และให้โอกาสทุกหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วม เช่น มีกิจกรรมของแม่บ้านเกษตร แม่บ้าน
 พัฒนาชุมชน แต่ถึงเวลารวมตัวจริง ๆ ต้องเป็นกลุ่มสตรีแม่บ้านอำเภอซึ่งขนาดของกลุ่มจะใหญ่กว่า

หากมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตร กลุ่มพัฒนาชุมชน หรืออื่นๆจะทำให้เกิดปัญหา มาก มีกลุ่มเดียวจะบริหารง่ายกว่าแต่ใครจะทำอะไรก็ได้ หมู่บ้านไหนถนัดทำอะไรก็ทำถึงนั้น นอก จากนี้ยังทำกิจกรรมตามที่ได้วางแผนเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้แล้ว โดยประชุมร่วมกับอำเภอ หมู่บ้านว่า แต่ละหมู่บ้านมีปัญหาอะไรและจะให้โอกาสแม่บ้านออกมาแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และในระดับหมู่บ้านก็จะมีการประชุมใหญ่ ปีละ 1 ครั้ง เพราะฉะนั้นทุกที่จะมีประธานสตรีตำบล เป็นคนรับข้อมูลปัญหาเข้ามาสู่ระดับอำเภอ ผู้นำสตรีบางท่านจะเชิญคนในหมู่บ้านเข้ามาเป็น สมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประชุมเดือนละ 2 ครั้ง นำเสนอการแก้ไขปัญหามลพิษ สมาชิกเริ่ม จาก 40 คนเพิ่มขึ้นเป็น 200 กว่าคน เข้าร่วมประสานกับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมอื่นที่มีอยู่แล้ว เช่น เมื่อ ปี 2539 มีระบบเครือข่าย เชิญเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังการบรรยายจาก วิทยากรในเรื่องการพัฒนาชุมชน

ปัจจุบันนี้กล่าวได้ว่าชุมชนของกลุ่มมีความเข้มแข็ง แต่จะเพิ่มความเข้มแข็งได้อย่างไร วิธีการต่างๆก็นำมาใช้หมด ผลผลิตของแม่บ้าน เช่น ดอกไม้สด จะนำออกมาขายเป็นรายได้ของ ชุมชน ส่งเสริมให้กลุ่มมีอาชีพเสริม แม่บ้านในกลุ่มเมื่อว่างจากการเกษตรก็ทำอาชีพเสริม เช่น แกะสลัก ใช้รากไม้ ดอกไม้เกาหรือที่ถูกไฟไหม้แล้วมาทำสิ่งประดิษฐ์ ไม่ได้ทำลายป่า เมื่อมีกิจกรรม ก็จะคงความเป็นเครือข่ายได้ ผู้นำสตรีบางท่านนำและชักชวนกลุ่มชาวบ้านตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ก่อน ประชุมกลุ่มสอบถามความสนใจของกลุ่ม จากนั้นส่งเสริมกลุ่มอาชีพ เพราะชาวบ้านสนใจ กิจกรรมที่สร้างรายได้และมีกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย แยกเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มเกษตรธรรมชาติ กลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นวิธีการขยายเครือข่ายในชุมชน โดยขณะนี้รวมกลุ่มกัน ประมาณ 30 คน พวกกันไปดูงานการปลูกพืชสมุนไพรที่อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง จากนั้นมา ทดลองปลูก ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แพทย์แผนโบราณจากโรงพยาบาลต่าง มา ฝึกอบรมถึงสรรพคุณของพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ 7 วัน รวมทั้งการรับซื้อพืชสมุนไพรจากชาวบ้าน ด้วย เป็นการเสริมรายได้อีกทางหนึ่ง บางท่านจะทำเป็นขั้นตอน กล่าวคือ ในอำเภอมี 102 หมู่บ้าน คัดเลือกหมู่บ้านละ 2 คน เป็นตัวแทนร่วมประชุมเพื่อนำความรู้ไปถ่ายทอด สร้างจิตสำนึกใน การรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมต่อไปในวงกว้างมากขึ้น และเพื่อให้กลุ่มมีความยั่งยืน จะใช้เวทีของ ประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรี ประชุมกลุ่มสตรีเดือนละ 2 ครั้งเพื่อเป็นแกนนำในชุมชนในการ จัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน ร่วมประชุม

4.2 โครงสร้างของเครือข่าย

ผู้นำสตรีมีโครงสร้างของเครือข่ายในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน มีโครงสร้างของเครือข่ายที่ใช้เครือข่ายที่มีการจัดตั้งอยู่แล้ว

ทั้งในภาครัฐและเอกชนเป็นตัวเชื่อมประสาน เช่น สมาคม โรงเรียน องค์กรต่าง ๆ ของภาครัฐและภาค เอกชนที่เป็นกรรมการอยู่ จำนวนเครือข่ายในภาคเหนือ นั้น มีหลายโรงเรียนทางภาคเหนือ เช่น ในจังหวัดเชียงใหม่ มีที่อำเภอเวียงแหง สันป่าตอง จอมทอง และในจังหวัดเชียงราย ลำปาง เป็นต้น ส่วนศูนย์สตรีชวามาแห่งประเทศไทยได้ประสานให้ 65 ศูนย์ทั่วประเทศจัดทำโครงการของศูนย์สตรีชวามาส่งเข้าประกวด ศูนย์สตรีชวามาจังหวัดเชียงใหม่จึงได้เสนอโครงการปลูกผักปลอด สารพิษของอำเภอคอยสะเกิดเข้าประกวดจนได้รับรางวัลที่ 2 ได้เงินรางวัล 20,000 บาท ผู้นำสตรีท่านหนึ่งกล่าวถึงเครือข่ายของสตรีว่ากลุ่มสตรีนั้นเมืองคกรท้องถิ่นของตนเองอยู่แล้ว คือ กลุ่ม แม่บ้าน สามารถใช้เป็นช่องทางสร้างเครือข่ายได้เลย สำหรับสมาชิกของสมาคมผู้นำเพื่อประโยชน์ ก็อยู่ใน โรงเรียนต่างๆ อยู่แล้ว เครือข่ายจึงมีอยู่ตามที่อยู่สมาชิกในโรงเรียนต่างๆ นั่นเอง

ผู้นำสตรีนักวิชาการ กล่าวถึงโครงสร้างของเครือข่ายการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมว่า เห็นด้วยในเรื่องการสร้างเครือข่าย เพราะลักษณะของเครือข่ายจะทำให้เกิดผลกระทบกว้างมากขึ้น ข้อเท็จจริงของชาวบ้าน คือ เป็นกลุ่มแบบธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น การรวมกลุ่มกันเพาะปลูกหรือ ออมทรัพย์ การลงแขกเกี่ยวข้าว การทำความเข้าใจสามารถเข้าไปตามกลุ่มเหล่านี้ได้ การสร้าง เครือข่ายนั้น ไม่ยากเพราะมีอยู่แล้ว เช่น เครือข่ายผู้หญิง จากการทำงานด้านนี้มา มา 12 ปี เครือข่ายมี กว้างขวาง เพราะ ได้ถ่ายทอดความรู้ที่ค้นคว้าวิจัยได้ ไปสู่ชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติได้ ประกอบกับเครือข่ายของศูนย์สตรีศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เป็นองค์กรที่มีอยู่แล้ว องค์กรเหล่านั้นจึงเป็นเครือข่ายของศูนย์สตรีด้วย เน้นให้โรงเรียนเครือข่ายลงไปสู่ชุมชนด้วย โดยเฉพาะที่จังหวัดน่าน ได้ประสานไปสู่โรงเรียนเทศบาลกับ โรงเรียนประถมดึงเข้ามาเป็นเครือข่ายและ ยังได้ประสานกับกลุ่มฮักเมืองน่าน มาร่วมใช้ศูนย์ศึกษาดังกล่าวเป็นเครือข่าย ขณะนี้ศูนย์ สิ่งแวดล้อมจังหวัดน่านมีคณะกรรมการทำงานที่เข้มแข็งดี และในจังหวัดเชียงใหม่ได้ขยาย เครือข่ายครบทุกอำเภอแล้ว 44 แห่ง ผู้นำสตรีนักวิชาการท่านหนึ่งเล่าว่า “ศูนย์สตรีล้านนาเริ่มสร้าง เครือข่ายชาวบ้าน จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักวิชาการกับชาวบ้าน คือ ไม่เพียงแต่นักวิชาการจะไปพัฒนาชาวบ้านเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้จากชาวบ้านด้วย ในแต่ละชุมชนจะมีผู้นำตามธรรมชาติอยู่แล้ว ประกอบกับมีกลุ่มซึ่งจัดตั้งขึ้นอยู่แล้ว เช่นชมรม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ศูนย์จะเข้าไปแลกเปลี่ยนกับกลุ่มนี้ขยายเครือข่ายออกไป เครือข่ายใน 6 จังหวัด ภาคเหนือสมาชิกยังไม่ต้องมาจดทะเบียนเป็นสมาชิกกับศูนย์ เช่น ศูนย์ได้จัดอบรมให้แก่สมาชิกจน สามารถเข้าไปร่วมใน องค์กรบริหารส่วนตำบล ได้ ต่อมาคนดังกล่าวติดต่อกลับมาที่ศูนย์ก็จัดว่า เป็นเครือข่าย ปัญหาอุปสรรคในการทำงานคือ ในศูนย์สตรีล้านนาเอง มีคนทำงานน้อย เพราะ ลักษณะงานของศูนย์เป็นการศึกษานอกระบบ แต่บุคลากรในคณะศึกษาศาสตร์ส่วนใหญ่มีความ สนใจแต่การศึกษาในระบบ ไม่มีผลตอบแทนเป็นตัวเงิน คนที่มาทำงานตรงนี้มีความรู้ดีอย่างเดียว

ว่ามีความสนใจร่วมกัน และได้ประโยชน์ที่เป็นความรู้ที่จะมาเชื่อมต่อการเรียนการสอน ดังนั้นเครือข่ายในหมู่นักวิชาการจะเป็นเครือข่ายทางความคิด จะมีการแลกเปลี่ยนเป็นช่วงๆ เพื่อเชื่อมโยงกัน การขยายเครือข่ายต่อไปจะเป็นงานที่ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล แล้วศูนย์จะส่งเสริมผู้หญิงให้สามารถเข้าไปจัดการสิ่งแวดล้อม เรื่องเอดส์ หรือสุขภาพ การศึกษา ตรงนั้นก็จะเป็นเรื่องเฉพาะที่จะแตกสาขาออกไป แต่ช่วงนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของกำลังคน ซึ่งจะหาทางแก้ไขด้วยการหานักศึกษาลงไปช่วยศึกษาเป็นการเรียนรู้จากสนามจริง

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีโครงสร้างของเครือข่ายในชุมชน คือใช้หมู่บ้านเป็นหลักโดยแกนนำเป็นผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีแม่บ้านเป็นผู้ประสานงาน คู่กันคิวเดิน แล้วผู้ชายเป็นผู้นำก็จริง แต่จริงๆแล้วแม่บ้านเป็นผู้บริหารงาน งานส่วนใหญ่จะอยู่ที่แม่บ้าน ในสันป่าตองจะมีกลุ่มเกษตรกรอยู่ เช่น กลุ่มปลูกหอมหัวใหญ่ มีตัวแทนเข้าร่วมประชุม สมาชิกของแต่ละหมู่บ้านก็จะไปเผยแพร่ แต่ละหมู่บ้านก็มีกรรมการของตน หมู่บ้านก็ส่งตัวแทนเข้าไปในตำบล ส่วนใหญ่เพื่อไปพูดคุยกัน การสร้างเครือข่ายทำผ่านกลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มต่างๆในชุมชน ใช้เวทีของสตรีในฐานะที่เป็นผู้นำทุกระดับในโครงสร้างการปกครองตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เป็นหลักในการขยายแนวร่วมด้านสิ่งแวดล้อม จึงมีเครือข่ายเชื่อมโยงไปในตัว หากมีประเด็นปัญหาหรือการต้องการระดมพลังมวลชนก็สามารถทำได้ทันที เช่น หากต้องการมวลชนประมาณ 1,000 คน ก็สามารถเฉลี่ยกันไปหมู่บ้านละ 100 คน ได้ เนื่องจากว่าชาวบ้านยอมรับเพราะประธานของหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านเป็นผู้เลือกประธานตำบล ๆ เลือกประธานอำเภอ ตนเองจึงเป็นคนที่ชาวบ้านเลือกมา และเพื่อเป็นการขยายเครือข่ายจึงได้แยกกลุ่มไปเป็นกลุ่มตามความสนใจ เช่น กลุ่มเย็บผ้าจักรอุตสาหกรรม กลุ่มดินหอมมะลิซึ่งทำดอกไม้พานพุ่มโดยซื้อดินหอมมาทำเป็นผลผลิต กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงโคนม เป็นต้น

4.3 วิวัฒนาการของเครือข่าย

เครือข่ายสิ่งแวดล้อมของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีวิวัฒนาการ ดังนี้ หลังจากร่วมกันหลายฝ่ายก่อตั้งชมรมเพื่อเชียงใหม่แล้ว แรกเริ่มมีกลุ่มทำงานประมาณ 20 คน สมาชิกส่วนมากเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสมาชิกสนับสนุนมีจำนวนมากพอสมควร แต่ถ้าเป็นช่วงเหตุการณ์ที่จำเป็นต้องแสดงพลังจะสามารถหาแนวร่วมได้เป็นจำนวนมาก เช่น กรณีการคัดค้านการสร้างกระเช้าไฟฟ้า พอหลังจากเสร็จภารกิจก็สลายตัวไป ลักษณะเป็นการรวมตัวกันไม่เป็นทางการ จัดกิจกรรมต่อเนื่องเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 3-4 ครั้งแล้วจนเกิดกลุ่มเครือข่ายของครูในโรงเรียนในเขตเมือง ขยายผลไปถึงนอกเขตเมืองไปตั้งเป็นกลุ่มครูประสานงานกับสิ่งแวดล้อมขึ้นมา เป็นผลงานของชมรมก่อนที่กระทรวงศึกษาจะสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อมีกลุ่มครูเป็นเครือข่าย

ถึงแวดล้อมแล้ว สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ.มีความเห็นว่าเฉพาะครูอย่างเดียวถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้อำนวยการโรงเรียนก็จะทำงานได้ไม่เต็มที่ ประกอบกับทราบปัญหาจากกลุ่มครูว่าไม่สามารถทำงานได้เต็มที่หากขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร สมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. จึงจัดสัมมนาผู้บริหารกับสิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ปรากฏว่าได้ผลดีมาก ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนให้การสนับสนุนการแก้ไขปัญหาลingkunganเป็นอย่างดี จนมูลนิธิ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. สามารถขยายเครือข่ายสิ่งแวดล้อมออกไปได้ถึง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จากการประสานงานจนเป็นที่ยอมรับ ทำให้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการของสมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. ไปด้วย ทำให้มีโอกาสในการร่วมงานกับกลุ่มนักเรียนและครูมากขึ้น ที่เห็นชัดคือวิวัฒนาการของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในการจัดการคุณภาพแม่น้ำปิง นั้น กลุ่มแรกที่เข้ามาจัดการสิ่งแวดล้อมแม่น้ำปิงคือสมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ.ซึ่งเมื่อผลักดันการตั้งกลุ่มครูด้านสิ่งแวดล้อมแล้วก็มาแก้ไขปัญหาแม่น้ำปิงต่อโดยการจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมพาดัก ไปดูแม่น้ำปิงตั้งแต่ต้นน้ำที่อำเภอเชียงดาว ไปจนถึงอำเภอดอยเต่า มีกลุ่มครูตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นผู้ดูแล นอกจากนี้มีกลุ่มอาจารย์อุทัยวรรณ กาญจนกมล ซึ่งเป็นประธานประสานงานกลุ่มรักแม่น้ำปิง และกลุ่มรักแม่น้ำปิงของอำเภอเชียงดาวซึ่งเป็นแม่น้ำปิงตอนบนมาร่วมทำงานด้วย เมื่อเสร็จงานอนุรักษ์น้ำปิงเสร็จแล้วกลุ่มเหล่านี้ยังประสานงานติดต่อกันเป็นเครือข่ายสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆต่อไป เช่น อาจารย์อุทัยวรรณ ทำเรื่องการจัดการขยะอย่างยั่งยืนกับกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนเชียงใหม่ 5 แห่ง ชมรมเพื่อเชียงใหม่ก็ได้ไปร่วมงานด้วย การขยายเครือข่ายของกลุ่มครูในเขตจังหวัดภาคเหนือ นั้น ได้ตั้งหน่วยประสานงานสิ่งแวดล้อมขึ้นในปี 2539 ประธานของกลุ่มจะเป็นผู้จัดประกายไปตั้งศูนย์กิจกรรมร่วมกับหน่วยงานสิ่งแวดล้อมในแต่ละจังหวัด ต่อมาการดำเนินกิจกรรมต่างๆได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าหลังจากเกิดกลุ่มแล้ว หน่วยงานรัฐบาลจะประสานงานกับกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ต่อไป ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนส่วนมากจะมีองค์กร สำนักงานถาวรอยู่แล้ว ได้แก่ ศูนย์สตรีชวาเนาไทย สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย มูลนิธิวาย.เอ็ม.ซี.เอ. สมาคมสตรีนักธุรกิจวิชาชีพแห่งประเทศไทย บางแห่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายขององค์กรแม่หรือจากองค์กรต่างประเทศที่เป็นเครือข่ายกันทั่วโลก วิวัฒนาการจึงมีจุดเริ่มต้นจากจุดนี้

ผู้นำสตรีนักวิชาการกล่าวถึงวิวัฒนาการของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมว่า ความรู้ส่วนหนึ่งที่ศูนย์ได้มาจากการเข้าไปติดต่อกับชาวบ้าน คือ ชาวบ้านโกรธที่ขาดโอกาสเพราะความไม่รู้ และคำนึงทำให้มองว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน เรื่องของชาวบ้านคือเรื่องของครอบครัวหน้าที่ของศูนย์จึงเป็นการสร้างความเข้าใจว่าการเมืองเป็นเรื่องของชาวบ้านทุกคน จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นมาเข้าสู่ระบบการเมืองท้องถิ่น(องค์การบริหารส่วนตำบล) ศูนย์จะช่วยในการให้คำแนะนำจนกว่าชุมชนจะเข้มแข็ง และเมื่อเข้มแข็งแล้วชุมชนดังกล่าวก็ไปช่วยสร้างความ

เข้มแข็งให้กับผู้หญิงกลุ่มอื่นต่อไปให้เข้มแข็งเหมือนกลุ่มตัวเอง เป็นวิวัฒนาการก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายขึ้นมา ท้ายสุดคือวิวัฒนาการของเครือข่ายถึงแวดล้อมของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน มีวิวัฒนาการเนื่องจากว่าชาวบ้านจะสนใจแต่กิจกรรมที่สร้างรายได้ ดังนั้น จึงเริ่มจากการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในหมู่บ้านก่อน จนมีเงินออมจำนวนมากจึงให้กู้ดอกเบี้ยถูก ให้ชาวบ้านนำไปลงทุนสร้างรายได้ และกิจกรรมอาชีพเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมไปด้วย เช่น การปลูกสมุนไพร การทำแชมพูปลอดสารเคมี การปลูกผัก ผลไม้ปลอดสารพิษ หากตั้งเป็นกลุ่มสิ่งแวดล้อมโดยตรงชาวบ้านจะไม่สนใจ บางท่านสนใจในเรื่องสารเคมีโดยเฉพาะ เพราะมีผลกระทบต่อสุขภาพโดยตรง แต่ไม่ทราบวิธีการแก้ไข จนกระทั่งมีคนจากถิ่นอื่นเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านและทำสวน ปลูกต้นฝรั่งปลอดสารพิษ เมื่อเข้าไปดูเห็นว่าดีและคนดังกล่าวเต็มใจที่จะถ่ายทอดวิธีการให้เพราะต้องการให้คนทั่วไปไปปลูกผักผลไม้ปลอดสารพิษให้มากเพื่อที่จะได้ไม่มีอันตรายต่อสุขภาพ จึงได้เป็นแกนนำในการขยายผลการปลูกผลไม้ปลอดสารพิษในหมู่บ้านก่อน แต่ยังไม่มีการขยายไปในระดับตำบล ปรากฏว่ามีชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมนี้จำนวนมากโดยการรวมกลุ่มแม่บ้านทำปุ๋ยหมักเอง ปลูกฝรั่ง กระท้อน ผักปลอดสารพิษ จึงเกิดเป็นเครือข่ายเกษตรปลอดสารพิษขึ้นมาในชุมชน

4.4 สรุปกระบวนการสร้างเครือข่ายและวิวัฒนาการของเครือข่ายในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำสตรี

4.4.1 ข่ายความร่วมมือในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างเครือข่ายควรเริ่มด้วยการจัดตั้งเป็นศูนย์ชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสนใจด้านเดียวกัน สนับสนุนงบประมาณจัดสัมมนาระหว่างผู้นำกลุ่มต่างๆ คัดเลือกตัวแทนกลุ่มแม่บ้านมาอบรมเพื่อนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่สมาชิกตามสภาพปัญหาในพื้นที่เป็นการขยายเครือข่ายของแต่ละกลุ่ม

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรืออื่นๆที่แตกต่างออกไปคือ หากต้องการสร้างกิจกรรมจะแจกเอกสารเชิญชวน ประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ และแจ้งข่าวผ่านเครือข่ายเพื่อสื่อสารกับเครือข่ายต่างๆและเครือข่ายเหล่านั้นจะเป็นผู้คัดเลือกคนเข้ามาดูศูนย์เพื่อรับการฝึกอบรม เนื่องจากศูนย์จะไม่มีสมาชิกที่แน่นอน นอกจากนี้ยังใช้ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาในแต่ละจังหวัดเป็นเครือข่ายจัดอบรมทบทวนเพื่อตรวจสอบสมาชิกในเครือข่าย ซึ่งจะได้ข้อมูลย้อนกลับมา

ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแตกต่างออกไปเช่นกัน กล่าวคือ จะเริ่มจากภาครัฐมาช่วยแนะนำ ผลักดันตั้งเป็นเครือข่าย จากหมู่บ้าน ตำบล รวมตัวกันถึง

ระดับจังหวัด เป็นองค์กรเดียว คือ กลุ่มสตรีแม่บ้านอำเภอที่ทำงานเกี่ยวข้องกับทุกเรื่อง ทำให้ง่ายต่อการบริหารงาน ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีความเห็นว่าหากแบ่งเป็นกลุ่มย่อยจะมีปัญหาในการทำงาน จากนั้นประกอบกิจกรรมตามที่ได้วางแผนสิ่งแวดล้อมไว้แล้ว โดยประชุมร่วมกับอำเภอ เชิญคนในหมู่บ้านเข้าเป็นสมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมอื่น รับฟังการบรรยายจากวิทยากรในเรื่องการพัฒนาชุมชน พยายามสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนด้วยการส่งเสริมให้กลุ่มมีอาชีพนำผลผลิตของแม่บ้านออกขายเป็นรายได้ เพราะเมื่อมีกิจกรรมก็จะคงความเป็นเครือข่ายได้ หรือบางท่านเริ่มต้นด้วยการชักชวนกลุ่มชาวบ้านตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อรวมทุนให้กลุ่มอาชีพตามความสนใจ จากนั้นจึงจะมีกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามมา

4.4.2 โครงสร้างของเครือข่าย

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนและผู้นำสตรีนักวิชาการใช้โครงสร้างที่มีการจัดตั้งอยู่แล้ว ทั้งในภาครัฐและเอกชนเป็นตัวเชื่อมประสาน โดยเฉพาะโรงเรียนมีสมาชิกอยู่แล้วสามารถลงไปสู่ชุมชนได้ กลุ่มสตรีนั้นเมืองค์กรท้องถิ่นของตนเองอยู่แล้ว คือ กลุ่มแม่บ้าน ใช้เป็นช่องทางสร้างเครือข่ายได้ประกอบกับชาวบ้านเป็นกลุ่มตามธรรมชาติอยู่แล้ว สามารถทำความเข้าใจตามกลุ่มเหล่านี้ให้ขยายเครือข่ายออกไปได้อีก และผู้นำสตรีนักวิชาการเน้นการขยายเครือข่ายเข้าไปในองค์กรบริหารส่วนตำบลผ่านผู้หญิงให้เข้าไปจัดการสิ่งแวดล้อมหรือเรื่องอื่นๆด้วย ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้โครงสร้างการปกครองของรัฐ และกลุ่มอาชีพที่ภาครัฐส่งเสริมการจัดตั้งไว้เป็นหลัก โดยแกนนำเป็นผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล มีแม่บ้านเป็นผู้ประสานงาน

4.4.3 วิวัฒนาการของเครือข่าย

เครือข่ายของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีการดำเนินงานเริ่มต้นจากการเริ่มรวมกลุ่มคนที่มีความรู้สึกเดียวกันจนเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ได้แล้วเคลื่อนไหวแต่เมื่อบรรลุวัตถุประสงค์แล้วจะสลายตัวไป ลักษณะกลุ่มเป็นการรวมตัวกันไม่เป็นทางการ และวิวัฒนาการอีกด้านหนึ่งของเครือข่ายผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมาจากการกำหนดนโยบายขององค์กรแม่หรือองค์กรระหว่างประเทศที่สนับสนุนงบประมาณเงินทุน มีสำนักงานถาวร อาทิเช่น มูลนิธิวิวาย.เอ็ม.ซี.เอ. สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย ศูนย์สตรีชวาเนาไทย เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนข่าวสารต่อไป โดยมีเครือข่ายสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ คือ เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนผลักดันจนเกิดกลุ่มเครือข่ายของครูในเขตเมืองแล้วพบว่าเฉพาะครูอย่างเดียวยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้อำนวยการ โรงเรียนก็จะทำงานได้ไม่เต็มที่ องค์กรพัฒนาเอกชนจึงได้จัดสัมมนาผู้บริหารกับสิ่งแวดล้อมขึ้นเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ

ปรากฏว่าผู้บริหารให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี จนสามารถขยายเครือข่ายสิ่งแวดล้อมออกไปได้ถึง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน และการดำเนินงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในการจัดการคุณภาพแม่น้ำปิง สามารถสร้างกระแสจนมีหลายกลุ่มเข้ามาดำเนินการคือ มูลนิธิ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. กลุ่มครูกลุ่มประธานประสานงานรักแม่น้ำปิง และกลุ่มรักน้ำปิงของอำเภอเชียงดาวและเมืองคังพัฒนาเอกชนไปเริ่มต้นจนเกิดกลุ่มแล้ว จะมีหน่วยงานของรัฐมาสนับสนุน

การดำเนินงานเครือข่ายของผู้นำสตรีนักวิชาการเริ่มจากการก่อตั้งศูนย์สตรีศึกษา ได้สร้างความเข้าใจว่าการเมืองเป็นเรื่องของชาวบ้านทุกคน จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นมาเข้าสู่องค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งการผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่เน้นถึงแนวทางการจัดการป่าโดยชุมชนร่วมกับองค์กร ชุมรมต่างๆ ในปัจจุบัน ส่วนการดำเนินงานของเครือข่ายของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน จะเริ่มจากการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพสร้างรายได้ก่อน เมื่อมีกิจกรรมสร้างรายได้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การเกษตรปลอดสารพิษ จึงวิวัฒนาการเป็นเครือข่ายเกษตรปลอดสารพิษขึ้นมาในชุมชน